

En komparativ analyse av bruken av
konjunksjonen *-que* i *Amphitruo* av Plautus,
Oratio prima in Catilinam av Cicero,
Apocolocyntosis av Seneca og *Cena
Trimalchionis* (i *Satyrica*) av Petronius med
vekt på syntaktiske, stilistiske og
sosiolingvistiske trekk

Alf Marcus Wiegaard



Veileder: Dag Haug

Masteroppgave i latin

Institutt for filosofi, idé- og kunsthistorie og klassiske språk
Humanistisk fakultet

Universitetet i Oslo

Våren 2017



UiO • Universitetet i Oslo



Innledningen til *Amphitruo*. Den første setningen i stykket – i Merkurs replikk midt på siden ("Ut vos in vobris [...]") – inneholder konjunksjonen *-que* syv ganger.

(Håndskrift fra 1400-tallet, samlingen til Biblioteca Medicea Laurenziana (Plut. 36.41, fol. 1r))

FORORD

Jeg vil takke professor Dag Haug, min veileder, for kyndig hjelp, varm støtte og gode diskusjoner.

Jeg vil også takke Kirsten Kalleberg og Sverre Brænden for rike innspill og fruktbare ideer.

INNHOILDSFORTEGNELSE

1. OVERORDNET OM SIDEORDNING	5
1.1 BEGREPER	5
1.2 SIDEORDNING PÅ LATIN. AVGRENSNINGER. TEKSTER	7
2. NÆRMERE OM -QUE. SYNTAKS, SEMANTIKK OG STILISTISK VALØR	9
2.1 SYNTAKTISKE EGENSKAPER	9
2.2 SEMANTISK INNHOLD	10
2.3 STILVALØR	11
3. TIDLIGERE FORSKNING	13
4. KORPUS	14
4.1 VALG AV TEKSTER	14
4.1.1 VALG VEDRØRENDE TID	14
4.1.2 VALG VEDRØRENDE FORFATTER	15
4.1.3 VALG VEDRØRENDE SJANGER	15
4.1.4 VALG VEDRØRENDE OMFANG	16
4.2 METODIKK. KATEGORIER	16
4.3 TEKSTUTGAVER. KONJEKTURER	17
5. PROBLEMSTILLINGER OG FUNN	18
5.1 PROBLEMSTILLING 1 (SYNTAKS). FOREKOMSTEN AV -QUE, OVERORDNET	18
5.2 PROBLEMSTILLING 2 (SYNTAKS). BORTFALL AV ROLLEN TIL -QUE SOM SETNINGSKOORDINATOR?	22
5.3 PROBLEMSTILLING 3 (SYNTAKS). SYNTAKTISKE EGENSKAPER TIL DEN PROSODISKE VERTEN	26
5.4 PROBLEMSTILLING 4 (STIL). PLASSERING AV -QUE I SETNINGEN	29
5.5 PROBLEMSTILLING 5 (SOSIOLINGVISTIKK). HVEM BRUKER -QUE?	33
5.6 PROBLEMSTILLING 6 (STIL). BRUKEN AV -QUE I TEKST I BUNDEN FORM VS. TEKST I FRI PROSA	38
7. OPPSUMMERING	40
8. MULIGE TEMAER FOR VIDERE FORSKNING	42
9. BIBLIOGRAFI	43

1. Overordnet om sideordning

1.1 Begreper

Sideordning (koordinasjon) er et verktøy for tekstorganisering. Språklige enheter som organiseres og utvides ved hjelp av sideordning beholder de samme syntaktiske funksjonene og det samme semantiske innholdet de hadde uten sideordningen. Med Haspelmath:

The term coordination refers to syntactic constructions in which two or more units of the same type are combined into a larger unit and still have the same semantic relations with other surrounding elements. (Haspelmath, 2004, s. 34)

Eksempel:

- (1) a. Dapem peto
'Jeg søker et festmåltid'
- (1) b. Praesentiam bonorum amicorum peto
'Jeg søker nærværet av gode venner'

Disse to ytringene kan organiseres bedre. De to tankene kan sammenføres, men elementene vil beholde sine syntaktiske funksjoner som før koordineringen:

- (1) c. Dapem praesentiamque bonorum amicorum peto
'Jeg søker et festmåltid *og* nærværet av gode venner'

Verbet tar de samme objektene. Objektene *forblir* objekter. Utfyllingen av nomenfrasen består uforandret.

Språktypologisk skjer sideordning på fem forskjellige måter:

1. kopulativt (og),
2. disjunktivt (eller, enten – eller, hverken – eller),
3. adversativt (men),
4. eksplanativt (for) og
5. konklusivt (så)

En ytring med sideordning kalles en *parataktisk* konstruksjon, mens en ytring med underordning (som vi ikke skal gå inn på) er en *hypotaktisk* konstruksjon.

Paratakse kan uttrykkes på én av tre måter:

1. **Syndetisk**, dvs. ved hjelp av en – og bare en – konjunksjon:
(2) Romerne hadde "pater est"-regelen, *og* den er gjeldende rett den dag i dag.
2. **Polysyndetisk**, dvs. ved hjelp av to eller flere konjunksjoner:

- (3) Lillesøster tok på seg mors kjole og jeg fars hatt og så tok jeg bestefar i hånden og så gikk vi tur til [...].

Johan Borgen, i novellen "Av en født forbryters dagbok" (1954)

3. **Asyndetisk**, dvs. uten bruk av konjunksjoner, der Ø står for en utelatt konjunksjon:

- (4) Veggene var intenst gule, [Ø] rullegardinene trukket ned, [Ø] værelset lukket, [Ø] han fryktet moren skulle komme langsomt med uavvendelige skritt imot ham.

Dag Solstad, i novellen "Invaliden" (1965)

Sideordning kan binde sammen tre grunnelementer i et språklig uttrykk:

1. **Helsetninger**
2. **Leddsetninger**
3. **Enkeltfraser**

Helsetninger inngår ikke som ledd i andre setninger, men fungerer som selvstendige ytringer. Leddsetninger står som ledd (eller som deler av ledd) i andre setninger. Enkeltfraser består av ett eller flere enkeltord, og omfatter f.eks. nomenfraser eller preposisjonsfraser. Ordene i en frase med flere ord har samme syntaktiske funksjon i setningen. Eksempel (nomenfrase med utfylling):

- (5) Petronius, *Cena Trimalchionis* 64,6: Quo admonitus officio Trimalchio Scylacem iussit adduci '*praesidium domus familiaeque*'
'Guttens iherdighet fikk Trimalchio til å tenke på Scylax, og han ga ordre om at "*husets og familiens vokter*" skulle bringes inn'

Overs.: K. A. Pollestad, 2014

I setningsanalysen brukes følgende begreper:

Selve konjunksjonen = *konjunksjonal*
Leddene som sideordnes = *konjunkter* eller *sideordningsledd*

Oppsummerende eksempel: 'Hun arbeidet *raskt og effektivt*.'

Dette er en *parataktisk* konstruksjon med *kopulativ* sideordning av *enkeltfraser*, med følgende setningsanalyse (så langt som det har med sideordning å gjøre):

"og" = *konjunksjonal*
"raskt" = *(første) konjunkt*
"effektivt" = *(andre) konjunkt*

1.2 Sideordning på latin. Avgrensninger. Tekster

Vi avgrenser mot alle andre former for sideordning enn *kopulativ sideordning*. Vi har altså å gjøre med det som på norsk uttrykkes ved konjunksjonen "og" eller uten konjunksjon overhodet. Hvordan uttrykkes dette på latin? Det er tre muligheter, som på norsk:

1. Syndetisk sideordning

Syndetiske uttrykk konstrueres ved hjelp av én av tre konjunksjoner:

- i. **et**, som i 'Canere *et* saltare volo', eller
- ii. **atque/ac**, som i 'Canere *atque* saltare volo', eller
- iii. **-que**, som i 'Canere saltare*que* volo'

2. Polysynetisk sideordning

Polysynetiske uttrykk konstrueres ved hjelp av flere konjunksjoner (alene eller sammen med Ø):

- (6) Cicero, *Oratio prima in Catilinam* 21,2: De te **autem**, Catilina, cum quiescunt, probant, [Ø] cum patiuntur, decernunt, [Ø] cum tacent, clamant, **neque** hi solum, quorum tibi auctoritas est videlicet cara, [Ø] vita vilissima, **sed** etiam illi equites Romani, honestissimi **atque** optimi viri, ceterique fortissimi cives, qui circumstant senatum, quorum tu **et** frequentiam videre **et** studia perspicere **et** voces paulo ante exaudire potuisti.

Men i ditt tilfelle, Catilina, er deres taushet bifall, tålsomheten tale, stillheten rop, og ikke bare hos disse mennene, som du sikkert legger stor vekt på hva mener, når du tar så lett på om de lever, men også hos de romerske ridderne utenfor, hederlige og gode menn, og alle andre solide folk som slår ring om senatet – du har nettopp kunnet se hvor mange de er, oppfatte hvilken side de står på, og høre ropene deres.

Overs.: T. I. Østmo, 2009

3. Asynetisk sideordning

Asynetiske uttrykk konstrueres uten bruk av konjunksjoner overhodet:

- (7) Veni, vidi, vici (altså: Veni, [Ø] vidi, [Ø] vici)

Tillagt Caesar, bl.a. i Suetonius, Divus Iulius, avsn. 37

Vi holder oss til *syndetisk sideordning*, mekanisme 1, som altså kan uttrykkes ved hjelp av *et*, *atque/ac* eller *-que*. Alle disse konjunksjonene hadde på arkaisk og klassisk latin mulighet til å sideordne både helsetninger, leddsetninger og enkeltfraser (Rosén, 2009, s. 409). Den enkelte forfatter kunne derfor i stor utstrekning *velge* mellom disse alternativene. I lys av dette stiller Solodow (jfr. tidligere forskning, kap. 3) følgende overordnede spørsmål:

"Given three words that can mean "and", when does the Latin writer choose one, when another (Solodow, 1971, s. 1)?"

I Solodows forskning blir dette spørsmålet besvart ved å analysere samtlige forekomster av *et*, *atque/ac* og *-que* (idet Solodow helt avgrenser mot asyndetiske konstruksjoner, jfr. Solodow, 1971, s. 1) hos én enkelt forfatter, nemlig Livius. Med hele 20 137 tilfeller av disse tre ordene i Livius' samlede forfatterskap, fordelt på 8 804 tilfeller av *-que*, 8 320 tilfeller av *et* og 3 013 tilfeller av *atque/ac* (*op. cit.*, s. 16; i tallene er ikke medregnet tilfeller der *et* er brukt adverbialt og heller ikke korrelativ bruk av *et-et*, *op. cit.*, s. 17), er hans analyse nødvendigvis særs omfattende.

Vår tilnærming, i dette formatet, må være annerledes. Vi snevrer derfor inn og konsentrerer oss kun om konjunksjonen *-que*, og ser på – når den først er valgt blant *et*, *atque/ac* og *-que* – hvordan denne kopulative konjunksjonen brukes i fire enkelttekster av fire ulike forfattere, nemlig:

1. PLAUTUS i ***Amphitruo*** (trolig skrevet ca. 190 f.Kr.)
2. CICERO i ***Oratio prima in Catilinam*** (fremsagt i senatet 7. november i 63 f.Kr.)
3. SENECA (d.y.) i ***Apocolocyntosis*** (trolig skrevet mot slutten av 54 e.Kr.)
4. PETRONIUS i ***Cena Trimalchionis*** (i *Satyrica*) (trolig skrevet ca. 65 e.Kr.)¹

Vi ønsker 1) å undersøke hvordan konjunksjonen *-que faktisk* anvendes hos hver enkelt, og 2) å sammenligne forfatterne, eller snarere verkene, imellom. Vi vil legge vekt på *syntaktiske, stilistiske og sosiolingvistiske* trekk ved bruken av *-que*.

For å gjøre dette er det nødvendig å forholde oss til et tekstkorpus, som må bestå av *samtlig*e forekomster av *-que* i *Amphitruo*, *Oratio prima in Catilinam*, *Apocolocyntosis* og *Cena Trimalchionis*. Dette korpuset er utarbeidet som en del av denne oppgaven og er tatt inn som *Appendiks*.

Korpuset gir oss et empirisk grunnlag. Denne empirien, eller kasuistikken, kan vi bruke til å analysere, på en systematisk måte, ulike sider ved bruken av *-que* og derved, nettopp, 1) å peke på den faktiske anvendelsen av *-que* "absolutt", dvs. spesifikt i det enkelte verket, og 2) å peke på likheter og ulikheter ved *-que* verkene imellom.

La oss utdype: Med korpuset er vi i stand til å drøfte de antakelsene vi måtte ha om anvendelsen av *-que* i de fire tekstene. For: I den tidligere forskningen lanseres (hoved)trekk ved sideordning ved hjelp av *-que*. Basert på denne forskningen er det legitimt å ha *forventninger om bruken av -que i de fire verkene vi analyserer*. Det er interessant å vurdere om tidligere funn underbygges og støttes av våre funn, på den måten at de *gjenfinnes* i de fire verkene, eller om vi kan trekke slutninger fra vårt materiale som *ikke* sammenfaller med trekk vi kan utlede av tidligere forskning.

¹ Bakgrunnen for utvalget av tekster er redegjort for i kap. 4. Korpus.

Det er også sider ved bruken av *-que* som ikke eksplisitt er påpekt i forskningen, iallfall ikke i den forskningen som jeg hatt for hånden, men som er interessant å iakttå i seg selv. Disse observasjonene utgjør en del av denne oppgaven.

Jeg vil derfor dels analysere bruken av *-que* i lys av tidligere forskning, dels gjøre rede for trekk ved *-que* i de fire verkene uten at de settes i relieff mot andres arbeid.

2. Nærmere om *-que*. Syntaks, semantikk og stilistisk valør

2.1 Syntaktiske egenskaper

Konjunksjonen *-que* er et klitikon. Dette innebærer at konjunksjonen *syntaktisk* er å betrakte som et eget ord, men at det *fonologisk* må opptre sammenføyd med et annet, en såkalt prosodisk vert. Klitika kan opptre som proklitiske eller enklitiske og som prepositive eller postpositive.

Konjunksjonen *-que* er enklitisk og postpositiv. Den *enklitiske* egenskapen innebærer at den knytter seg til inntil og *etter* ett av de to konjunktene den koordinerer, aldri foran. Mer presist: Konjunksjonen *-que* føyer seg til og etter et ord som enten utgjør konjunktet *alene* (der konjunktet består av et enkeltord) eller til et ord som utgjør konjunktet sammen med andre ord (der konjunktet består av flere enkeltord, f.eks. en adjektivfrase med utfylling etter kjernen eller en setning (enten en ledd- eller helsetning)).

Konjunksjonen kan bare knytte seg til *det siste* av (et ord i) de to konjunktene, aldri det første. Dette er den *postpositive* egenskapen.

Strukturelt får vi derfor, hvis A skal inngå parataktisk med B ved hjelp av *-que*, følgende format: **[A] [B&]** (Torrego, 2009, s. 455, Haspelmath, 2004, s. 6).

Til sammenligning er plasseringen av de syndetiske alternativene *et*, og *atque/ac* ikke-klitiske og prepositive, og opptre således slik (i likhet med "og" på norsk): **[A] [& B]**.

Latin er ikke alene om sideordning ved hjelp av klitika. På protoindoeuropeisk (PIE) var slik sideordning det normale, og latin er ett av flere språk som stammer fra PIE som har denne muligheten, hettittisk og gresk er andre.² Forøvrig er postpositiv plassering av konjunksjonalet språktypologisk ikke uvanlig (Torrego, *loc. cit.*).

La oss se nærmere på hva *-que* koordinerer, rent syntaktisk. For det første sammenbinder *-que fraser* (dvs. fraser i form av enkeltord og fraser med

² Utenfor den indoeuropeiske familien er fenomenet klitiske konjunksjoner heller ikke ukjent – på arabisk, for eksempel, uttrykkes "og" ved at konjunksjonen *wa-* (و) er prefigert til konjunktet (og er derfor, for å være presis, ikke et enklitikon som *-que*, men et proklitikon).

utfylling). Det antas at *-que* gjerne binder sammen fraser med *beslektet mening* ("cognant meaning", jfr. Lewis & Short under leammet *-que*, "conceptual closeness", jfr. Torrego, 2009, s. 457), f.eks. "fames sitisque", "admirabilis incredibilisque" (Cicero, *de Finibus*, hhv. 1,11,37 og 3,22,74) eller uttrykk med motsatt tankeinnhold ("contrasted meaning", Lewis & Short), f.eks. "pace belloque" (Livius, *Ab urbe condita*, 2,1).

I tillegg til å sideordne enkeltfraser fungerer *-que* som koordinator av *setninger*, både leddsetninger og helsetninger, slik *et* og *atque/ac* også kan. Dog hevedes frekvensen av *-que* som setningskoordinator å være relativt lav, jfr. Torrego: "Although rarely, the postpositive *-que* can coordinate clauses as well [...]" (Torrego, 2009, s. 457). Denne allsidigheten er ikke gitt: F.eks. vil adverb som *ceterum* eller *ergo* enkelt binde sammen setninger, men er ikke i stand til å sideordne enkeltelementer i en setning (Rosén, 2009, s. 409).

Heller ikke språktypologisk er det selvfølgelig at et ord for "og" kan binde sammen *både* setninger og fraser, slik *-que* kan, tvert imot: Haspelmath hevder at "[t]he use of *different* [kursivert her] formal means for expressing NP conjunction and event conjunction is probably the majority pattern in the world's languages (Haspelmath, 2007 s. 21).

Dette utgangspunktet om at *-que* er allsidig, i den forstand at den kan opptre både som setningskoordinator og enkeltfrasekoordinator (i engelsk terminologi hhv. *sentence coordinator* og *constituent coordinator*), er viktig, idet denne egenskapen, som vi skal se fra tidligere forskning, hevdes å *avta* og å *forsvinne helt*: Konjunksjonen skal miste sin evne til å kombinere setninger, og skal opptre, i senere språkfaser, kun som enkeltfrasekoordinator (før den forsvinner helt i overgangen fra latin til romansk). Våre funn støtter ikke en påstand om at det syntaktiske nedslagsfeltet for *-que* snevres inn på denne måten. Dette er blant temaene vi tar opp senere, under problemstillinger og funn i kapittel 5.

2.2 Semantisk innhold

Grunnbetydningen av *-que* er "og", og dette meningsinnholdet står fast, ikke bare i de tekstene jeg har valgt, men i hele den latinspråklige litteraturen til alle tider – fra Ennius og Plautus til f.eks. Francis Bacon og Ludvig Holberg. Rent semantisk er *-que* "og".

Dette må kanskje modifieres noe: Det forekommer at *-que* betydningsmessig går over mot vårt "men", og altså har et innhold som kan karakteriseres mer adversativt enn kopulativt. Et (sjeldent) eksempel på dette finnes i Sallusts *Coniuratio Catilinae*, der det heter:

- (8) Sallust, *Coniuratio Catilinae* 3,3: Sed ego adolescentulus initio, sicuti plerique, studio ad rem publicam latus sum, *ibique* mihi multa advorsa fuere 'Da jeg var en ung mann ble jeg, som mange andre, ledet av mine tilbøyeligheter mot det offentlige liv, *men* der var det mange hindringer'

Imidlertid er denne passasjen oversatt slik til engelsk av den amerikanske klassisisten J. C. Rolphe (Loeb Classical Library, 1920):

When I myself was a young man, my inclinations at first led me, like many another, into public life, *and* there I encountered many obstacles.

De få tilfellene der "men" eller "imidlertid" semantisk kan sies å ligge nærmere enn "og" synes ikke å forekomme i vårt korpus, og vi legger i det videre til grunn at *-que* svarer til "og".

2.3 Stilvalg

I likhet med alternativene *et* og *atque/ac*, er betydningen av *-que* altså "og". Selv om forfatterne har muligheten til å velge "fritt" blant dem (jfr. ovenfor), er det mulig å peke på viktige valgører eller nyanser av stilmessig art. Solodow fremholder (med referanse til sitt korpus, altså Livius): "Et, though not quite the most common of the particles, has *the least color or character* [kursivert her]" (Solodow, 1971, s. 6). *Et* er således det mest *nedtonede* alternativet; *et* sideordner – og "det er det". Med Solodow: "[Et] rarely calls attention to itself; it joins two things in the least obtrusive, marked way" (*loc. cit.*).

Innebygget i dette ligger det, antitetisk, en antakelse om at *-que* og *atque/ac* både sideordner *og* er mer påtrengende ("obtrusive") og mer markert ("marked"). Bruken av disse alternativene peker derfor mot en mer iøynefallende språklig uttrykksmåte. Solodow utdyper: "Ac and atque are the copulative particles that, although the least common, call the most attention to themselves" (*op. cit.*, s. 113). Han peker på at *atque/ac*, til tross for at dette ordet (i sine to former) forekommer *sjeldnest samlet sett* (*atque/ac* representerer 15 % av tilfellene der en kopulativ artikkel brukes av Livius (*op. cit.*, s. 16)), forekommer *atque/ac* som konjunksjon ved sideordning av *adjektiver* oftere enn *et*. Han fortsetter: "With adverbs the difference is still more striking. They are joined 93 times by ac/atque, 76 by que, only 20 by et" (*op. cit.*, s. 114). Hvorfor? Solodow fremholder at *et* "[...] which, by linking mainly nouns and verbs and clauses becomes the workhorse [*sic*] of the Livian sentence, *lacks the distinction* [kursivert her] appropriate for drawing together adjectives and adverbs [...]" (*loc. cit.*).

Solodow observerer videre: "Conversely, ac/atque may be *too elegant* [kursivert her] to join lowly prepositional phrases" (*op. cit.*, s. 114). Altså: *Et* er nøytralt, *et* er "arbeidshesten", *atque/ac* vil kunne velges – eller unngås, jfr. Solodow – på grunn av konnotasjonen til eleganse.

Hva med den stilistiske valøren når det er *-que* som benyttes? Konjunksjonen synes å representere en slags mellomting mellom *et*, som normalt altså er "fargeløst" og *atque/ac*, som i visse sammenhenger kan være "too elegant"; *-que* er en versatil konjunksjon: "Que can do anything" (*op. cit.*, s. 30).

Det er likevel klart at bruken av *-que* kan ha *til hensikt å legge stilfarge* inn i det språklige uttrykket, herunder å skape et arkaiserende preg: Solodow peker for eksempel på at *-que* etter preposisjoner hos Livius "[...] aims at an archaic

coloring" (*op. cit.*, s. 22), og det er store variasjoner forfatterne imellom: Livius' bruk av dette stilistiske trekket er "[...] almost wholly opposite to Varro's".

Det antas at *-que* gikk fra å være den alminnelige kopulative konjunksjonen i latin ("[...] *-que* is the standard coordinator in ancient texts [...]", Torrego, 2009, p. 457), men at bruken avtok. I formelle sammenhenger, som i rettslige og religiøse kontekster, er *-que* imidlertid *generelt hyppigere* enn alternativene *et* og *atque/ac*. Solodow sier det slik: "On inscriptions that antedate the Second Punic War *que* is the only connective, with but two exceptions [...]. Afterwards it is not nearly so common, but in two spheres, the religious and the legal, it continued its domination" (Solodow, 1971, s. 30). I en rekke sammenhenger vil *-que* derfor ha et preg av solemnitet og alvor, enten fordi temaet selv er religiøst eller juridisk, eller fordi *-que* har den assosiative muligheten som ligger i koblingen mot disse livsområdene: Det alvorfulle blir vekket i leseren (en effekt som imidlertid i sin tur kan brukes til andre retoriske formål, bl.a. parodi og bathos). Aspektet av verdighet og alvor som egges av *-que* understrekes av Solodow, idet han peker på følgende eksempel hos Livius: I en bilateral overenskomst (en fredsavtale mellom romerne og aitolerne) som gjengis av Livius (*Ab urbe condita*, bok 38, avsnitt 11) brukes *-que* fem ganger; hverken *atque*, *ac* eller *et* er representert overhodet i denne traktatsteksten (Solodow, 1971, s. 32). Denne åpenbare "slagsiden" uttrykker et meget aksentuert stilvalg. Vi merker oss at "[r]eligious contexts, also a haven for archaic language, display a similar abundance [kursivert her] of que" (*loc. cit.*).

Konjunksjonen *-que* kan derfor brukes til å skape ærbødighet, kraft og alvor i en gitt tekstpassasje. Støter vi på *-que* skal vi være oppmerksomme på at dette sideordningsalternativet rommer denne muligheten. Det leder imidlertid tanken galt avsted å ta *utgangspunkt* i at bruken av *-que* i seg selv eller nødvendigvis gir en "opphøyet" eller arkaiserende virkning. Fra vårt empiriske materiale synes det åpenbart at *-que* jevnlig benyttes uten noen biklang av høystil – "Que can do anything" – noe også ordbøkene gir en mengde eksempler på. Selv i faste uttrykk som *Senatus populusque Romanus* (eller *Romanorum*) (*SPQR*), der preget av *pondus* assosiativt ligger i vendingen, er valgfriheten mellom de tilgjengelige kopulative alternativene stor: Sallust har "*senatus et populus Romanus*" *passim* (der naturligvis både *variatio* og *inconcinntas* kan være motiver), Cicero har koordinasjon med *et* (*senatus et populi Romani* (Epistulae ad familiares, 1.4.3) og Livius har fem tilfeller av "*senatus ac populus*" (Solodow, 1971, s. 34).

Vi bør trolig gå ut fra at *-que* semantisk i sin kjerne er et nøytralt "og", men at *-que*, i konkurranse med *atque/ac*, benyttes for å markere høystil. Når forfatteren ønsker å uttrykke seg spesielt emfatisk og alvorstungt (igjen: reelt eller med spøkefull biklang) synes *-que* klart å være det alternativet som mest pregnant målbærer valøren av verdighet. Gitt den ekstremt høye frekvensen av kopulative koordinatorene (jfr. tallene under pkt. 1.2 for Livius' samlede (overleverte) verker), og gitt deres innbyrdes forskjellige konnotative egenskaper – i spennet mellom "workhorse"/"least color" og "too elegant" – er det på det rene at valget mellom de tre ulike alternativene representerer et sentralt stilelement i en spesifikk passasje, i en tekst, og – i forlengelsen av dette – i et forfatterskap.

3. Tidligere forskning

Til tross for en omfattende litteratur om sideordning i latin (et basalemne i syntaktiske fremstillinger om språket), synes det å være begrenset med tidligere forskning særskilt om bruken av enkeltkoordinatorene, enn si om *-que* spesielt – man henvises i hovedsak til ordbøker og grammatikker. Omtaler av *-que* som fenomen (dog med ulik interesse for denne oppgaven), finnes i disse kildene:

Kraus (1992) drøfter et helt spesifikt stilistisk spørsmål vedrørende *-que*: Hun peker på store forskjeller forfattere imellom med hensyn til om *-que* kan anvendes på slutten av setninger (som siste ord i perioden). Hun finner at enkelte forfattere nærmest søker å avrunde ytringen "abrupt" med konjunksjonen – særlig historikere (Livius "topper" med 266 tilfeller (*Kraus*, 1992, s. 323)). Hun setter dette i sammenheng med bl.a. Sallusts normgivende *inconcinnitas*-stil, der slike effekter går inn som del av et credo for språkføringen. Andre forfattere, som Cicero, avslutter setningene særs sjelden, eller aldri, med *-que* (*Kraus, loc. cit.*), men synes tvert imot aktivt å omformulere og å kaste om på setningselementene for å unngå denne påfallende plasseringen av en kopulativ konjunksjon. I vårt datagrunnlag har vi opplysninger om plasseringen av *-que* i setningen, og vil drøfte funnene i lys av *Kraus'* artikkel.

Rosén (2009) redegjør – i en bredt anlagt artikkel – om ulike partiklers rolle i latin. Hun er òg opptatt av overgangen mellom latin og romansk. *Rosén* drøfter *-que* spesifikt enkelte steder, og hennes påpekninger danner utgangspunkt for flere av de antakelsene vi prøver våre data mot. Dette gjelder bl.a. evnen, som *-que* besitter, til å være sideordner for både setninger og enkeltfraser (som vi har berørt), der *Rosén* har bidrag, nærmest spissformuleringer, som er høyst relevante å se i lys av vår kasuistikk. Også med hensyn til bruken av *-que* i et sosiolingvistisk perspektiv bidrar *Rosén* med materiale å gå ut fra. Som vi skal se, synes det, interessant nok, å være en viss inkongruens mellom flere antakelser vi gjør med utgangspunkt i hennes observasjoner og vårt eget materiale.

Solodow (1971) gjennomanalyserer i sin monografi bruken av kopulative konjunksjoner i Livius' samlede forfatterskap. En del av hans funn kan brukes til å danne "frempek" mot hva vi kan forvente å finne i de fire verkene som undersøkes i denne oppgaven. Imidlertid favner hans arbeid svært bredt, idet han også analyserer *et* og *atque/ac*, dvs. samtlige syndetiske konstruksjoner. Store deler av *Solodows* funn er derfor utenfor siktemålet for denne oppgaven. Det er også slik at avgrensningen av forskningen til én forfatter preger den direkte nytteverdien for vårt tema: Livius er ikke blant forfatterne i vårt korpus.

Shipley (1913) gir en inngående drøftelse av prosarytme hos Cicero, og hvordan konjunksjonen *-que* finner, eller ikke finner, anvendelse i lys av rytmiske "krav" Cicero stiller til flyten i sin prosa. For *Shipley* "står slaget" om hvorfor et sideordningsalternativ velges fremfor et annet, mens det vi drøfter er den faktiske forekomsten, etter at valget faktisk er fattet. Selv om arbeidet understreker den stilistiske viktigheten av de ulike koordinasjonsalternativene

forfatteren – her: Cicero – har til rådighet, kaster *Shipley* således lite lys over det som er gjenstand for analysen vår.

Spevak (2006) tar opp enklitika i latin generelt (herunder -ne, demonstrativt -ce (hicce, haecce, hocce, mv.)), fra et syntaktisk perspektiv. Hun gir en deskriptiv, synkron – og interessant – fremstilling over fenomenet enklitika i språket, men det er lite materiale belyser den spesifikke bruken av -*que* i verkene vi har valgt å se nærmere på.

Torrego (2009) belyser syntaktiske spørsmål ved koordinasjon; hans artikkel har observasjoner som er instruktive, men først og fremst på et overordnet plan. Dessuten vier han stor plass til koordinasjon ved disjunksjon (og andre mekanismer), og derved problemstillinger som er på siden av det som drøftes her. *Torrego* har likevel relevante påstander om bruken av -*que* som vi skal prøve ved å "applisere" dem på våre egne funn.

4. Korpus

4.1 Valg av tekster

Gitt at vi ønsker å undersøke enklitisk -*que* i faktisk bruk blant forfattere som skrev på latin, må det velges ut tekster (eller, i prinsippet, én tekst) som utgjør korpuset analysen skjer på grunnlag av. Det er fire hovedvalg som må fattes i denne sammenhengen:

4.1.1 Valg vedrørende tid

Skal analysen være synkron eller diakron? Med andre ord: Skal det velges tekster som er forfattet på (noenlunde) samme tid i det latinske språkets utvikling? I så fall vil tilnærmingen være synkron: Vi sammenligner bruken av -*que* på et gitt tidspunkt, for eksempel innenfor et konkret tiår eller innenfor en litterær epoke. Eller skal det velges tekster som (presumptivt) kontrasterer hverandre i den forstand at språkutviklingen har en mulighet for å komme til uttrykk i funnene som korpuset genererer? I så fall er perspektivet diakront.

I den mest helhetlige analysen av bruken av -*que* som jeg er kjent med, *Solodow* (1971), er siktemålet *synkront*. Det henger imidlertid nøye sammen med at det er bruken av -*que* hos én spesifikk forfatter, *Livius*, som er temaet for hans avhandling. Det er ingen utviklingstrekk (annet enn eventuelt innenfor forfatterskapet selv) som kan bli aktuelt å spore.

Jeg ønsker å se om det kan gjøres observasjoner som peker mot endringer i anvendelsen av -*que over tid*, og har derfor valgt å anlegge et diakront ståsted. For nettopp å kunne si noe om (den mulige, antatte) utviklingen har jeg valgt å ha med tekster som representerer et langt tidsspenn, men som likevel tilhører "kanon" av romersk litteratur. Resultatet ble at *Plautus* representerer tidlig – eller arkaisk – latin (valget fremstår mer naturlig enn *Terents*, idet *Terents*

nettopp hadde Plautus som litterær antecessor). Fra den latinske gullalderen står Cicero, stilisten *par excellence*, frem som aktuell – riktignok blant mange. Valget falt på han, rett og slett fordi tekstorganisering – dog både gjennom paratakse og hypotakse – står frem som et grunntrekk ved hans språk. Det borger for at bruken av *-que* hos han viser seg interessant. En svært kjent tekst, den første talen mot Catilina, ble valgt. Mellom Plautus og Cicero har vi et århundre og noen tiår. Tro mot det diakrone, skal vi gå til det som tradisjonelt har blitt kalt sølvalderen. Her er tekster som på ulike måter er kjent for å bringe elementer fra folkespråket inn i litteraturen. Drøyt hundre år etter Cicero skrev Seneca og Petronius. Disse ble valgt. Å kontrastere funnene mot senere tiders latin – middelalderlatin og nylatin – er en spennende tanke, men en slik vidtspennende komparativ analyse ville gå utenfor rammene vi må arbeide innenfor.

4.1.2 Valg vedrørende forfatter

Valgene vedrørende forfatter er allerede berørt ovenfor. Det prinsipielle spørsmålet er likevel om det er én forfatter som skal under lupen, eller om korpuset skal være representert ved flere. Fordelen med én forfatter er muligheten til å gi en "kompakt" analyse, som dessuten kunne være uttømmende. Tar man en forfatter med et relativt begrenset (overlevert) forfatterskap, si Vitruv, hadde det vært gjørlig, vårt format tatt i betraktning, å favne om alle forekomster av det fenomenet vi har satt fore å drøfte. Ulempen er at dette ville gi lite, eller intet, rom for analyse av stilistisk, enn si sosiolingvistisk, spennvidde. Innenfor Cicero, med hans rikelige tekstmengde, ville det riktignok trolig være fullt mulig å finne stilistiske variasjoner. Men en slik analyse, med hele forfatterskapet hans, ville sprengte enhver fornuftig ramme for en masteroppgave. Vitruv, igjen, ville være overkommelig, men til tross for all forbilledlig stilistikk, ville ikke Vitruv kunne by på tilstrekkelig *variasjonsrikdom* (gitt at *De architectura* er det eneste vi har igjen fra hans hånd) for å få frem utvikling og kontraster. Valget falt derfor på tekster fra flere ulike forfattere.

4.1.3 Valg vedrørende sjanger

Det kunne være aktuelt å holde på valget om flere forfattere fra forskjellige epoker, men samtidig ha "kongruens" med tanke på *sjanger*: Epikk, eller satire, for eksempel, kunne være en sjangermessig fellesnevner. Imidlertid er sjangergrenser flytende. Dessuten er det ikke gitt at sjanger som utgangspunkt i seg selv vil avføde mer interessante funn enn et korpus med "representanter" for ulike sjangre. En enkeltsjanger som epikk, for eksempel, er dessuten konvensjonsbundet: Hensynet til heksameteret gjør at vi støter på dikteriske friheter og løsninger som er spesifikke for den bundne formen nettopp for å *ivareta* formen.

Vårt siktemål er heller å se på fenomenet *-que* mer allment, og det fremstår da naturlig å ta inn tekster ikke fra samme, men fra ulike sjangre. Sagt på en annen måte: Vi ønsker å velge en rimelig tekstmengde med tanke på å se på trekk ved

-que i faktisk bruk blant flere forfattere som skrev på latin i en periode som strekker seg over nesten 300 år. I denne sammenhengen synes strikte sjangerinndelinger å ha en underordnet betydning.

4.1.4 Valg vedrørende omfang

Korpuset er materialet vi trekker forekomstene av *-que* ut av. Hvor stort skal korpuset være? Jeg gjorde ingen analyse på forhånd av hvordan eller hvor hyppig de ulike forfatterne bruker *-que* i de fire verkene før de ble valgt. Å finne ut av hyppigheten og bruksmåtene er en integrert del av oppgaven, ikke en del av forarbeidene til den. Tekstene er som de er. Jeg resonnerer imidlertid omkring omfanget. En for stor mengde tekst, samlet sett, ville gå på bekostning av analysen. Basert på en forestilling om at *-que* brukes relativt hyppig (noe som bekreftes av kasuistikken for de fire tekstenes vedkommende) uansett hvilken forfatter og hvilken tekst som velges, tok jeg utgangspunkt i litteratur som syntes overkommelig i omfang, sett rent ut fra antall sider, og med tanke på kompleksitet, innholdsmessig og språklig. Dessuten er stilistikk og sosiolingvistikk elementer i oppgaven; det er ikke syntaks alene vi ser på.

Alt i alt syntes fire tekster, ikke for korte, ikke for lange, som et farbart omfang. Valget falt på de fire som det er redegjort for. Det er imidlertid interessant å problematisere *hvor representative disse fire tekstene er*: Er det slik at de, både innenfor den epoken de ble til i, og innenfor det enkelte forfatterskap – med hensyn til bruken av *-que* – "byr på" et slags gjennomsnitt? Er de representative? Det vet jeg ikke. Det er kun de tekstene som er presentert her som er analysert. Det kan derfor, helt prinsipielt, være slik at f.eks. Plautus har en (fundamentalt) annen anvendelse av *-que* i f.eks. *Menaechmi*, Cicero en annen i *De officiis* og så videre – selv om det intuitivt fremstår som lite sannsynlig. En analyse av hvordan dette forholder seg må utstå til andre arbeider om temaet.

4.2 Metodikk. Kategorier

Korpuset, de fire tekstene – *Amphitruo* av Plautus, *Oratio prima in Catilinam* av Cicero, *Apocolocyntosis* av Seneca og *Cena Trimalchionis* (i *Satyrica*) av Petronius – inneholder tilsammen 205 forekomster av *-que*.

Til bruk for denne oppgaven har jeg laget et analyseverktøy (*Appendiks*), organisert som en matrise, der hvert tilfelle av *-que* i de fire tekstene er satt inn og nummerert fra 1 til 205. I matrisen er det tatt inn informasjon om den konkrete bruken av *-que* for hver enkelt forekomst. Det er tolv kategorier, eller temaer, som gir opplysninger om ulike trekk. For å eksemplifisere: Hvis *-que*, *in casu*, brukes til å koordinere to helsetninger, markeres kategorien "HELSETNING/LEDDSETNING/ENKELTFRASER" med ordet "HELSETNING". Brukes *-que* enklitisk til et verb, er kategorien "ORDKLASSE" fylt ut med ordet "VERB", og så videre.

Hvert eneste tilfelle av *-que* gir informasjon til mange kategorier, f.eks. ved at

-que både binder sammen to helsetninger, *og* er knyttet enklitisk til et verb (og ikke f.eks. til et substantiv), *og* dessuten forekommer i direkte tale. På den måten får vi grep om mange fasetter ved hver enkelt forekomst.

Detaljene i metodikken er redegjort for i matrisen selv.

Matrisen har tolv elementer, men kunne inneholdt færre eller flere kategorier. De som *er* valgt gir informasjon om bruken på et høyt detaljeringsnivå, uten å bli for finmasket. At det lar seg gjøre å trenge dypere inn i enkeltheter, er åpenbart, men av hensyn til formatet må grensen trekkes et sted – det blir en avveining. For eksempel: Jeg har med informasjon om kasuset til det ordet (altså det substantivet, adjektivet, pronomenet osv.) *-que* er enklitisk til; Solodow, i sin avhandling, peker på fenomener som *antall stavelser* i lemmaet før *-que*, og trekker frem "kuriosa" (utenfor Livius) som bl.a. eksempler på ord med åtte stavelser+*-que* hos Cicero (*familiaritatisque, Orationes in Verrem, 2.1.94, innumerabilitatemque, De natura deorum, 1,73*). Selv uten opplysninger om detaljer om det polysyllabiske ved lemmaet, er det min oppfatning at omfanget av elementer i vår matrise er tilstrekkelig stort til å kunne finne interessante trekk på en rekke ulike områder.

4.3 Tekstutgaver. Konjekturer

Forekomstene av *-que* i de ulike verkene sammenfaller med de tekstutgavene som det er redegjort for under kapittel 9 (bibliografien). Dette er et viktig poeng: Enkelte steder er det tvil om en forekomst av *-que*.

For eksempel er det åpenbart at det mangler en kopulativ konjunksjon i *Cena Trimalchionis* 64,13. En konjunktur må til for å dekke gapet og sikre *latinitas bona*: I enkelte utgaver er setningen "reparert" på denne måten:

- (9) a. Petronius, *Cena Trimalchionis* 64,13: *Repressus ergo aliquamdiu Trimalchio camellam grandem iussit misceri potiones<que> dividi omnibus servis [...]*
'Etter å ha vært underdanig på denne måten en god stund, beordret Trimalchio at de skulle blande en stor bolle med vin **og** at drikken skulle fordeles blant alle slaveene [...]

I andre på denne:

- (9) b. Petronius, *Cena Trimalchionis* 64,13: *Repressus ergo aliquamdiu Trimalchio camellam grandem iussit misceri potiones<et> dividi omnibus servis [...]*
(Sammenfallende oversettelse med (9) a.)

I den utgaven vi bruker her (Smith, 1975) er det det andre alternativet (<*et*>) som er benyttet. Da faller tilfellet utenfor – dette er ikke en forekomst av *-que*

som vi regner med – og tas følgelig ikke inn i matrisen eller på annen måte gjøres gjenstand for analyse.

De valgte tekstutgaver er også styrende for forhold som tegnsetting og angivelse av direkte tale. Og er plasseringen av *-que* sist i setningen i vår utgave, forholder vi oss til det, selv om det måtte finnes andre tekstversjoner som ikke setter punktum etter den aktuelle forekomsten, men heller anser at den etterfølgende setningen er del av samme periode.

5. Problemstillinger og funn

I dette kapittelet skal vi se på enkelte problemstillinger og sammenholde dem med våre funn. På bakgrunn av den tidligere forskningen til Rosén, Solodow og andre, skal vi presentere spørsmålsstillinger og formulere *antakelser*: Basert på tidligere teori, *hva kan vi forvente å finne i vårt tekstkorpus* med hensyn til bruken av *-que* – syntaktisk, stilistisk og sosiolingvistisk?

Hver enkelt antakelse vil samtidig bli prøvd mot *de funnene vi har gjort ved hjelp av analyseverktøyet*. På den måten vil vi kunne bekrefte eller avkrefte – eller iallfall problematisere – det som hevdes i forskningen. Vi ser også, som bebudet, på problemstillinger som ikke direkte er omtalt i den tidligere litteraturen.

Når vi drøfter en problemstilling vil det gjerne være en "kjerne" som enten er syntaktisk, stilistisk og sosiolingvistisk. Denne kjernen er angitt i overskriften til problemstillingen, f.eks. slik *Problemstilling 4 (stil)*. Imidlertid vil vi ved gjennomgangen problemstillingen kunne ha sideblikk til andre og tilgrensende spørsmål. Overskriften (i eksemplet: "*stil*") er derfor å forstå som indikativ og ikke som en som uttømmende angivelse av drøftingsområdet.

Videre er det ikke alle problemstillingene som involverer alle de fire tekstene i like stor grad: Det kan være at en eller flere av tekstene ikke har materiale som belyser teamet, og i så fall vil den aktuelle diskusjonen begrense seg til tekstene der relevant empiri kan trekkes ut. Fenomenet som drøftes under en problemstilling vil gjerne illustreres med enkelte eksempler fra korpuset. Oversettelsene er mine egne, medmindre annet er angitt.

Den første problemstillingen, forekomsten av *-que* i korpuset samlet sett, er en "introduksjonsproblemstilling" og mer overordnet enn de som følger.

5.1 Problemstilling 1 (syntaks). Forekomsten av *-que*, overordnet

Torrego fremholder at latin mister sine postpositive koordinasjonsord, det vil si kopulativt *-que* og disjunktivt *-ve*; han peker på "[...] the loss of postpositive connectors at a relatively early period" (Torrego, 2009, s. 455). Torrego fastslår imidlertid også at "[w]ritten Latin maintains the three coordinators throughout its history [kursivert her]" (*op. cit.*, s. 460).

Påstandene er inkongruente, idet *-que* er et postpositivt koordinasjonsord, som tapes "relatively early" og samtidig er en av de tre koordinatorene (sammen med *et* og *atque/ac*) som altså er noe latinen beholder ("maintains"). "Dissonansen" forsterkes ved at han viser til at *-que* i *Itinerarium Egeriae* "[...] does not occur as a coordinator [...]" (*loc. cit.*). Selvmotsigelsen befestes idet Egerias tekst, som er krevet i det 4. århundre e.Kr., åpenbart er en del av latinens "written history" der altså latinen skal bevare *-que*. Konjunksjonen kan ikke både tapes og beholdes. Presisjonsnivået kunne fra Torregos side vært høyere.

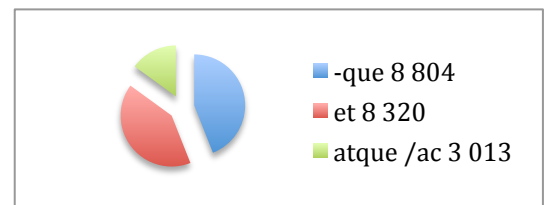
Signalet bør likevel være tydelig: Bruken av *-que* avtar. Dette understøttes av Rosén: "*Et* lives throughout Latin – eventually ousting *-que* [...]" (Rosén, 2009, s. 380). Rosén peker videre på at *-que* ikke finnes i romanske språk, *-que* forsvant helt (*op. cit.*, s. 392). I forlengelsen av denne observasjonen fremholder Rosén følgende sentrale poeng: "Gradual DEMISE [*sic*] of particles is noticeable in Imperial Latin.³ The array of sentence connectors, in particular, shrinks: *atque* (to the advantage of *et*, after *-que* had already for a long while been receding before *et*) [...]" (*op. cit.*, s. 395)". Roséns observasjon dreier seg om at bruken av *-que* avtar og faller bort; lemmaets "skjebne" problematiseres ut fra en diakron synsvinkel.

Det vi derfor bør kunne legge til grunn med utgangspunkt i tidligere forskning er at frekvensen av *-que* minker. Det må være legitimt å anta vi kan forvente å finne *mindre bruk* av *-que* proporsjonalt med at tekstene i vårt korpus er yngre. Vi minner om at vi har et tidsspenn på flere hundre år i vårt korpus, åpenbart nok til å fange opp syntaktiske utviklingstrekk.

Rosén og Torrego sier at bruken av *-que* avtar, og at det er *et* som tar over ("*-que* had already for a long while been receding before *et*"). Men: De redegjør ikke konkret for den *relative distribusjonen* mellom *-que* og konkurrenten *et* – og heller ikke mellom *-que* og alternativet *atque/ac*.

Solodow, derimot, har empiri om dette, som imidlertid spesifikt gjelder Livius – kasuistikk om *andre forfattere* har vi ikke. Vi vet at bruken av de tre alternative koordineringsmetodene hos Livius er fordelt slik (jfr. Solodow, 1971, s. 16):

Fordeling av alternativene i Livius:	ABSOLUTTE TALL	%
<i>-que</i>	8 804	44
<i>et</i>	8 320	41
<i>atque /ac</i>	3 013	15



Fra teorien har vi derfor Torregos holdning om at latin beholder *-que*, Roséns og Torregos uttalelser som klart peker mot at bruken av *-que* avtar og Solodows

³ Rosén definerer ikke "Imperial Latin", som noen ganger forstås som tiden etter Augustus døde (14 e.Kr.) og århundrene fremover, mens andre opererer med en "Imperial Latin" først fra det andre århundre (og frem til femte eller sjette århundre). En presis angivelse er ikke nødvendig i vår sammenheng – Roséns poeng er å antyde at *-que* avtar i frekvens etter den klassiske perioden (som imidlertid danner sine egne avgrensingsproblemer).

empiri om den "interne" fordelingen (hos Livius) mellom de tre sideordningsalternativene.

Antakelse:

Basert på Rosén og Torrego kan **a)** vi forvente å finne *-que* i bruk i alle tekstene vi analyserer, ettersom *-que* er en av tre koordinatorene og fordi latinen "maintains the three coordinators throughout its history".

Vi kan videre, **b)**, legge til grunn, idet *et* til slutt raderer ut *-que* ("eventually ousting"), og under henvisningen til "the loss of postpositive connectors" og konjunksjonens "[g]radual DEMISE" at hyppigheten av *-que* er høy i de eldste tekstene, og betraktelig lavere i de yngre. Sagt på en annen måte: Jo senere tekst, desto sjeldnere *-que*, samlet sett, i teksten.

Vi kan også, **c)**, gjøre en antakelse om den *interne fordelingen* mellom *-que*, *et*, og *ac/atque*. Tar vi utgangspunkt i tallene fra Livius kan vi formode at *forholdet mellom dem* endres betydelig på den måten at *-que*, som er gjenstanden for vår oppmerksomhet (blå sektor), blir *relativt* mindre etter hvert som tiden går, og at det primært er *et* som tar over (rød sektor øker): *Et* skal fortrenge *-que*. Hva forteller vårt empiriske materiale? I hele korpuset (alle fire tekstene) fordeler *-que* seg slik (der tallene for *et* og *ac/atque* tatt inn for sammenligningens skyld):

(Antall ord er oppgitt i ca.-tall, og desimaler er avrundet og oppgitt i hele tall.)

Amphitruo

Totalt antall ord i <i>Amphitruo</i>	10 300
Antall forekomster av <i>-que</i> i denne teksten	42
Ratio (antall ord/antall <i>-que</i>, 10 300/42)	1:245. Hvert 245. ord er <i>-que</i>
Antall <i>et</i> i denne teksten	126
Antall <i>ac / atque</i> i denne teksten	71

Oratio prima in Catilinam

Totalt antall ord i <i>Oratio prima in Catilinam</i>	3 400
Antall forekomster av <i>-que</i> i denne teksten	28
Ratio (antall ord/antall <i>-que</i>, 3 400/28)	1:121. Hvert 121. ord er <i>-que</i>
Antall <i>et</i> i denne teksten	56
Antall <i>ac / atque</i> i denne teksten	49

Apocolocyntosis

Totalt antall ord i <i>Apocolocyntosis</i>	3 000
Antall forekomster av <i>-que</i> i denne teksten	26
Ratio (antall ord/antall <i>-que</i>, 3 000/26)	1:116. Hvert 116. ord er <i>-que</i>
Antall <i>et</i> i denne teksten	90
Antall <i>ac / atque</i> i denne teksten	2

Cena Trimalchionis

Totalt antall ord i <i>Cena Trimalchionis</i>	11 400
Antall forekomster av <i>-que</i> i denne teksten	109
Ratio (antall ord/antall <i>-que</i>, 11 400/109)	1:104. Hvert 104. ord er <i>-que</i>
Antall <i>et</i> i denne teksten	410
Antall <i>ac / atque</i> i denne teksten	25

Bekreftes antakelsene? Den basale antakelsen, **a**), om at *-que* er i bruk, bekreftes.

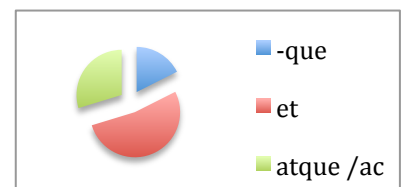
Når det gjelder **b**) ser vi at forekomsten av *-que* har et nokså markert spenn i hyppighet, fra ett tilfelle pr. 245. ord (i *Amphitruo*) til ett pr. 104. ord (i *Cena Trimalchionis*).

Det innebærer, påfallende nok, at den eldste teksten har klart *færrest* forekomster av *-que*. *Det skjer en gradvis, kronologisk økning*: Minst bruk av *-que* hos Plautus, mer hos Cicero (1:121), enda mer hos Seneca (1:116) og altså oftest hos den seneste Petronius.

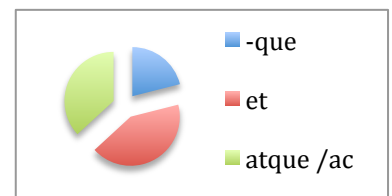
Funnet strider markant med antakelsen basert på Torrego og Rosén: Koordinatoren *-que* brukes *konsekvent hyppigere* i tekstbildet – og ikke betraktelig sjeldnere, slik vi hadde grunn til å anta – desto nyere teksten er.

Ser vi på **c**) og sammenligner distribusjonen av de tre koordineringsalternativene fremkommer interessante funn. Bruken av de tre alternative hos Livius er fremstilt tabellarisk og grafisk ovenfor. Hvordan er fordelingen i "våre" tekster?

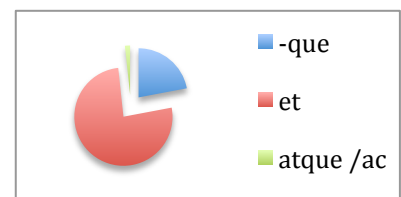
Fordeling av alternativene i Amphitruo :	ABSOLUTTE TALL	%
<i>-que</i>	42	18
<i>et</i>	126	53
<i>atque /ac</i>	71	29



Fordeling av alternativene i Oratio prima :	ABSOLUTTE TALL	%
<i>-que</i>	28	21
<i>et</i>	56	42
<i>atque /ac</i>	49	37



Fordeling av alternativene i Apocolocyntosis :	ABSOLUTTE TALL	%
<i>-que</i>	26	22
<i>et</i>	90	76
<i>atque /ac</i>	2	2



Fordeling av alternativene i Cena Trimalchionis :	ABSOLUTTE TALL	%
<i>-que</i>	109	20
<i>et</i>	410	75
<i>atque /ac</i>	25	5



Mens Livius bruker *-que* hyppigere enn de andre konjunksjonene, er det ingen av forfattere som har *-que* "på topp"; samtlige anvender *et* oftest. Dette er i samsvar med antakelsen vår om at *et* "tar over": Rød sektor er markert større i den yngste teksten sammenlignet med den eldste.

Imidlertid antok vi at blå sektor, *-que*, skulle minke betydelig, ettersom *et* "eventually" utradierer *-que*. Våre funn støtter ikke oppunder dette; vi ser av tallene og den grafiske representasjonen av dem helt tydelig at *-que* holder *bemerkelsesverdig godt stand*. Jevnt er det i *samlige* tekster omkring 20 % av koordinatorene som er *-que*. Blå sektor er uforandret (eller, om noe, utøket). I stedet er det *atque/ac* (grønn sektor) som i vårt materiale tilsidesettes av *et*.

Et syn basert på "the loss of postpositive connectors at a relatively early period", der *-que* etterhvert opptrer som mer som et "særsyn", fremstår rett og slett feilaktig basert på våre funn.

Eksempelsetning (eksempel på koordinasjon av ved hjelp av *-que* i den seneste teksten):

- (10) Petronius, *Cena Trimalchionis* 64,12: Non moratus ille usus est equo, manuque plena scapulas eius subinde verberavit, interque risum proclamavit: 'Uten å nøle steg han opp på "hesten" og dasket skuldrene dens straks med flat hånd og utbrøt mellom lattersalvene.'

5.2 Problemstilling 2 (syntaks). Bortfall av rollen til *-que* som setningskoordinator?

Rosén hevder (s. 406) at "[...] *-que* as *sentence connector* is early on replaced by [kursivert her] *et*, to a considerable extent [...]" (Rosén, 2009, s. 406)"

Dette er en viktig observasjon: Nedslagsfeltet for den "jobben" konjunksjonen *-que* skal utføre i tekstorganiseringen *har blitt snevret inn* – endog erstattet av alternativet *et*, hevdes det. Vi har sett at en kopulativ konjunksjon kan sideordne:

1. **Helsetninger**
2. **Leddsetninger**
3. **Enkeltfraser**

Det er på det rene at *-que* kunne "foreta" alle disse tre typene sideordning, *-que* er syntaktisk versatil. *Que can do anything*. Det Rosén forfekter, er at *-que*, spesifikt i *sentence connector*-rollen, altså i funksjon 1 og 2, *tas over* av *et*. Det som da gjenstår er *-que* i rolle 3, som sideordner av enkeltfraser (*constituent coordinator*-rollen). Vi husker også Torrego (sitert under pkt. 2.1): "Although rarely [kursivert her], the postpositive *-que* can coordinate clauses as well [...]" (Torrego, 2009, s. 457).

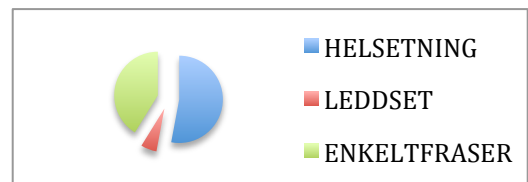
Antakelse:

Basert på Rosén og Torrego kan vi forvente å finne at *-que* fungerer kopulativt mellom setninger (helsetninger og leddsetninger) og mellom enkeltfraser *i de tidligste tekstene*. Vi kan videre forvente at *-que* brukes som koordinator av helsetninger, leddsetninger og enkeltfraser *om hverandre* i disse tekstene. Dette er knyttet til den syntaktiske funksjonen til *-que*, det er dette en kopulativ

konjunksjon gjør. Men vi kan formode en endring, slik at vi i de seneste tekstene ser at *-que*, når *-que* faktisk opptrer, primært sideordner enkeltfraser, og bare sjelden, eller aldri, koordinerer setninger. Denne problemstillingen er derfor vesensforskjellig fra spørsmålet om forekomsten av *-que* absolutt eller i relasjon til andre koordinatører, som vi så på i forrige punkt.

Hva forteller vårt empiriske materiale? I *hele korpuset* fordeler *-que* seg på denne måten, idet distribusjonen av *-que* som *sentence connector* i grafikken vises med blå og rød (som altså forventes å minke eller falle bort), mens rollen som *constituent coordinator* vises med grønn farge (og som forventes å øke eller til og med bli stående alene):

-QUE BINDER SAMMEN:	ABSOLUTTE TALL	%
HELSETNINGER	108	53
LEDDSETNINGER	12	6
ENKELTFRASER	84	41

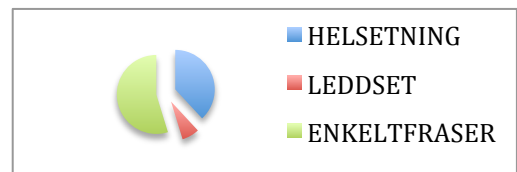


Dette er i og for seg helt i tråd med forventningen; som forfektet av Rosén binder *-que* sammen setninger og enkeltfraser. Konjunksjonens allsidighet med hensyn til syntaktisk rolle bekreftes: Alle sideordningsmulighetene er representert.

Imidlertid er distribusjonen påfallende: 59 % (53 % + 6 %) av tilfellene der *-que* brukes, er i rollen som *sentence coordinator*. Når *-que* opptrer som verktøyet for paratakse (helsetninger) eller hypotakse (leddsetninger) i over halvparten av tilfellene koordinatoren er valgt, kan Torregos påstand at konjunksjonen "rarely [...] can coordinate clauses", vanskelig sies å bestyrkes av våre funn, enn si overhodet være riktig.

Ser vi nærmere på hvert enkelt verk, fremgår det imidlertid at fordelingen dem imellom har iøynefallende ulikheter. Hos Plautus er tallene disse:

-QUE BINDER SAMMEN:	ABSOLUTTE TALL	%
HELSETNINGER	16	38
LEDDSETNINGER	3	7
ENKELTFRASER	23	55



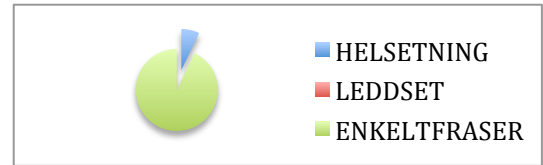
Plautus bruker *-que* som koordinator for *enkeltpfraser* i litt over halvparten av tilfellene konjunksjonen forekommer. Basert på den tidligere forskningen kan vi vente at denne bruksmåten (grønn sektor) øker suksessivt og betraktelig.

Eksempelsetning (eksempel på koordinasjon av leddsetninger hos Plautus)

- (11) Plautus, *Amphitruo* l. 745 og 746 (Alkmenes replikk): Quippe qui ex te audiui, ut urbem maximam expugnauisses regemque Pterelam tute occideris
'Så klart fordi jeg hørte det av deg at du hadde slått en meget stor by, og at du selv tok livet av kong Pterelas'

Hos Cicero er tallene disse:

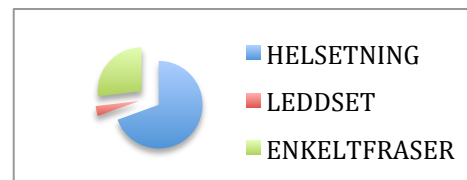
-QUE BINDER SAMMEN:	ABSOLUTTE TALL	%
HELSETNINGER	2	7
LEDDSETNINGER	0	0
ENKELTFRASER	26	93



Kasuistikken knyttet til *Oratio prima* er interessant både fra et syntaktisk og et stilistisk perspektiv: Cicero er kjent for hypotaktiske konstruksjoner – leddsetninger utgjør et vesentlig preg i hans språkføring. Vi legger merke til at *ingen* av leddsetningene i *Oratio prima* er knyttet sammen med *-que*, og vi må anta et det er korrekt, slik Rosér påpeker, at det er *et* som har overtatt denne rollen. Også når det gjelder *-que* som konjunksjonal for helsetninger, er Cicero meget tilbakeholden, det er kun to tilfeller. Torregos syn, som er at *-que* sjelden kan binde sammen setninger, og Roséns påstand om at *-que* hovedsakelig har rollen som bindeledd mellom enkeltfraser – *constituent coordinator* – stemmer derfor *svært godt* på Ciceros tekst i korpuset: *Grønn sektor har økt markert*.

Hos Petronius finner vi følgende tall:

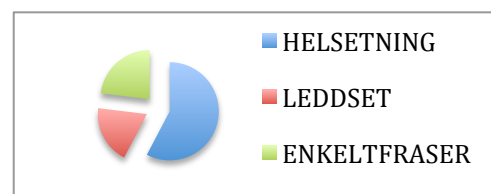
-QUE BINDER SAMMEN:	ABSOLUTTE TALL	%
HELSETNINGER	75	70
LEDDSETNINGER	4	3
ENKELTFRASER	29	27



Rosén hevdet (s. 406) at "[...] *-que* as sentence connector is early on replaced by *et*, to a considerable extent [...]". Påstanden hennes synes å møte betydelig motstand i materialet vårt når vi nå ser den i lys av funnene i *Cena Trimalchionis*. Den stemte presist når det gjaldt Cicero, men når *-que* er brukt hele 75 ganger for å binde sammen helsetninger og fire ganger for å binde sammen leddsetninger hos den *senere* Petronius, har vi å gjøre med et fenomen som er helt integrert i skrivestilen. *Cena Trimalchionis* dekker 24 A4-sider med alminnelig 12-punktsskrift: Siden Petronius bruker *-que* som setningskoordinator i gjennomsnitt 3,3 ganger pr. side (79/24) finner en påstand om at *-que* i stor utstrekning er *erstattet* ("replaced") av alternativet *et*, liten eller ingen støtte: Faktum er at grønn sektor har *minnet markert* etter Cicero, ikke økt, slik vi kunne forvente.

Hos Seneca er tallene disse:

-QUE BINDER SAMMEN:	ABSOLUTTE TALL	%
HELSETNINGER	15	58
LEDDSETNINGER	5	19
ENKELTFRASER	6	23



Konjunksjonen *-que* brukes til å binde sammen setninger i 77 % av tilfellene hos Seneca, og bare i 23 % til å sideordne enkeltfraser. De tilsvarende tallene hos Petronius er 73 % og 27 %; det er følgelig så å så et sammenfall hos disse to seneste forfatterne. Apocolocyntosis fyller syv A4-sider med tekst. I denne

tekstmengden er det 20 forekomster av *-que* som setningssideordner, nesten *tre tilfeller pr. side*, noe som er litt lavere enn hos Petronius, men som likevel er så hyppig at heller ikke denne teksten støtter en erklæring om at *-que* er tilsidesatt i denne syntaktiske rollen.

Våre funn peker mot at *-que* anvendes primært som *constituent coordinator* av Cicero. Funnene stemmer imidlertid overhodet ikke med en antakelse om at *-que* primært blir en *constituent coordinator*: Tvert imot forteller materialet at *-que* er koordinator primært for setninger hos både Petronius og Seneca. Disse bruker *-que* som koordinator av enkeltfraser bare i omkring av en fjerdedel av tilfellene.

Det er rett og slett ikke korrekt at *-que* har tapt evnen til å binde sammen setninger.

Årsaken til diskrepansen mellom forskningssynet og våre funn er vanskelig å forklare. Et relevant forhold kan være at Cicero tradisjonelt har vært gjenstand for omfattende analyser; observasjonene til Rosén stemmer med funnene når det spesifikt gjelder *Oratio prima* – i vårt materiale bruker Cicero så å si ikke *-que* til å knytte sammen setninger. Det kan være grunn til å anta at det er trukket slutninger om *latin generelt* utfra Ciceros "gjennomanalyserte" språkføring. En slik hypotese, som nærmest kan sammenlignes med en *pars pro toto*-betraktning, er imidlertid forståelig, ettersom Ciceros stil og språkbruk, og kanskje særlig nettopp innen syntaktiske forhold, etter hevdvunnen oppfatning anses normgivende for klassisk latin. Slutningen synes imidlertid forhastet.

Et annet poeng kan være at *stilen* i *Apocolocyntosis* krever syntaktiske uttrykksmåter som oppleves som arkaiserende og opphøyede. Her er det guder som snakker (og Claudius, som håper på apoteosen). Handlingen foregår i himmelen og i underverdenen. Både underveis og ved avslutningen av satiren tas leseren med inn i høringer og rettssaker. Handlingen er spunnet rundt juridisk-religiøse temaer, livsområder der bruken av *-que* er overrepresentert, som vi husker. Trolig er bruken av *-que* delvis å forstå i dette lyset. Vi har f.eks. Apollo som høytidelig beskrives slik (men ikke uten humor, *stilen* er det som på engelsk kalles *mock heroic*) mens han støtter de tre *Parcae* i deres arbeid, idet vi ser *-que* opptre i rollen som setningskoordinator tre ganger:

- (12) Seneca, *Apocolocyntosis* 4,15-17:
Phoebus adest cantuque iuvat gaudetque futuris,
et laetus nunc plectra movet, nunc pensa ministrat.
Detinet intentas cantu fallitque laborem
'Apollon står ved og hjelper til med sang og han gleder seg over fremtiden
– snart klimprer han lykkelig med sitt plekter, snart hjelper han til med
ullen. Han holder iveren deres oppe ved å synge og han avlaster dem i
strevet'

Imidlertid er det på det rene at en bevisst arkaiserende eller høytidspreget uttrykksmåte ikke kan være hele bruksområdet for *-que* som setningsbindeledd. I *Cena Trimalchionis*, en tekst kjent for å fange opp språkføringen i dagligtalen, og derfor står som en motsetning *Apocolocyntosis'* opphøyde stil, har vi følgende to

passasjer (blant flere titalls, jfr. *Appendiks*) der *-que* føyer sammen setninger som er utpreget "dagligdagse" i innhold; vi er svært langt fra juss, religion og fornemt drama (27,3 og 27,6):

- (13) Petronius, *Cena Trimalchionis* 27,3: Nec amplius eam repetebat quae terram contigerat, sed follem plenum habebat servus sufficiebat*que* ludentibus
'Og han bøyd seg ikke ned etter en ball som hadde falt på bakken; en slave hadde en full sekk og fra denne forsynte han baller til spillerne'
- (14) Petronius, *Cena Trimalchionis* 27,6: Exonerata ille vesica aquam poposcit ad manus, digitos*que* paululum adpersos in capite pueri tersit
'Etter å ha tømt blæren ba han om vann til å vaske hendene og han tørket dem – etter at de såvidt var dyppet – i slaveguttens hår'

I og med at slike konstruksjoner finnes gjennomgående i teksten, er det klart at *-que* som setningskoordinator ikke er forbeholdt et spesielt stilnivå. Samlet sett er det slik at allsidigheten til *-que* ser ut til å slå inn. Den *kan* være en markør for det opphøyede, men er i sin kjerne nøytral.

Basert på vår empiri er det uansett tillatelig å hevde at *-que* på ingen måte er marginalisert i den rollen som setningskoordinator.

5.3 Problemstilling 3 (syntaks). Syntaktiske egenskaper til den prosodiske verten

Konjunksjonen *-que* står som enklitisk, postpositiv koordinator pr. definisjon til det ordet som utgjør andre konjunkt (eller *en del av* konjunktet, hvis det er en helsetning eller leddsetning). Dette ordet er klitikonets prosodiske vert.

Med utgangspunkt i ordklasse, hva kjennetegner den prosodiske verten? Kan *-que* settes enklitisk *hvilken som helst ordklasse*, eller kun til enkelte ordklasser som for eksempel substantiv og verb? For helhetens skyld skal det presiseres at temaet i utgangspunktet er syntaktisk, men inneholder elementer fra morfologien, og har i tillegg stilistiske implikasjoner. Rosén og Torrego gir ikke opplysninger om dette, men Solodow har interessante observasjoner: Hos Livius brukes *-que* hyppigst – "[...] most frequently by far [...]" (Solodow, 1971, s. 30) – som koordinator mellom to *substantiver* og mellom to *pronomener*; også *verb* har ofte *-que* enklitisk til seg.

Til tross for denne overrepresentasjonen er konjunksjonen allment spredt: "Aside from numerals, it is noticeable for its rarity only with infinitives" (*loc. cit.*). (Konjunksjonen *-que* brukes ikke som koordinator mellom tallord: "There is no room for doubt that it is the particle to use in joining the parts of a compound number" (*op. cit.*, s. 10). Det må derfor hete *novem et triginta*, og ikke **novem trigintaque* (og heller ikke **novem ac triginta*). Solodow nevner et kuriosum (*loc. cit.*), det eneste tilfelle (utenfor diktningen) der *-que* forekommer i et uttrykk med tall (før Livius): Nepos har *decem septemque* i *Cato*, 1,2)).

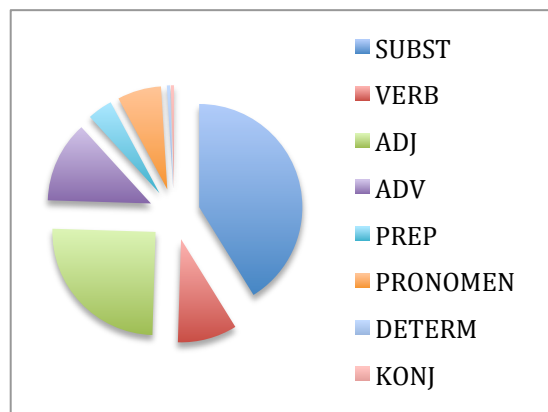
Forøvrig er det slik, fremholder Solodow, at Livius – i motsetning til Varro – ofte setter *-que* direkte til en preposisjon (*op. cit.*, s. 22). Denne bruken er utstikkende: "In general Latin prefers to use the conjunction *et* before prepositions [...]" (*loc. cit.*).

Antakelse:

I mangel av empiri for "våre" forfattere, må vi basere oss på at Solodows funn har overføringsverdi. Under denne forutsetningen kan vi forvente å finne *-que* til de ulike ordklassene, særlig til substantiver, pronomener og verb, men likevel på en slik måte ingen ordklasser (bortsett fra tallord) "mangler". Variasjoner mellom forfatterne (jfr. Livius vs. Varro) kan forventes, trolig særskilt med hensyn til konstruksjonen preposisjon+*-que*.

Hva viser kasuistikken? *Samlet* er fordelingen denne:

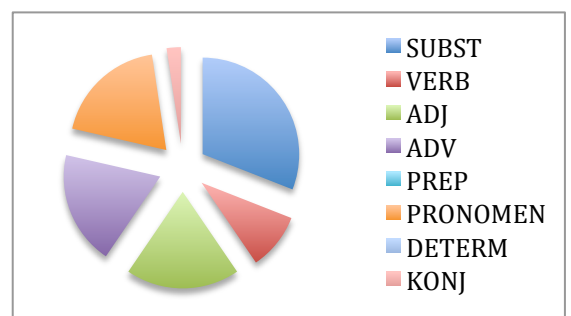
ORDKLASSER SOM <i>-QUE</i> ER FØYD TIL (PROSODISK VERT)	ABSOLUTE TALL
SUBSTANTIV	84
VERB	19
ADJEKTIV	51
ADVERB	26
PREPOSIJON	8
PRONOMEN	14
DETERMINATIV	1
KONJUNKSJON	1



Dette er i store trekk i samsvar med forventningene. Konjunksjonen *-que* viser seg svært fleksibel med hensyn til ordklasser, og finnes i korpuset enklitisk til alle. Spredningen i seg selv er i godt samsvar med våre antakelser.

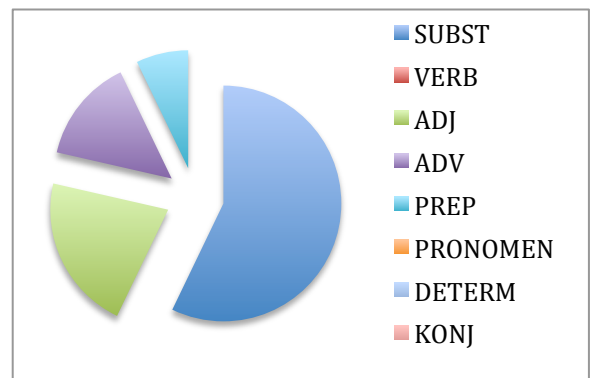
I materialet markerer substantiv seg som en ordklasse som knytter enkelt til seg *-que*. Pronomener og verb er hyppig representert. Mer overraskende er at adjektiv og adverb er så markert til stede og opptrer *oftere* enn verb med *-que*. Vi merker oss at preposisjoner, som i latin normalt har *et* til seg, er representert med åtte tilfeller. Varro, husker vi, hadde ingen. Er det markerte forskjeller forfatterne imellom? La oss se på den individuelle fordelingen. Hos Plautus er tallene disse:

ORDKLASSER SOM <i>-QUE</i> ER FØYD TIL	ABSOLUTE TALL
SUBSTANTIV	13
VERB	4
ADJEKTIV	8
ADVERB	8
PREPOSIJON	0
PRONOMEN	8
DETERMINATIV	0
KONJUNKSJON	1



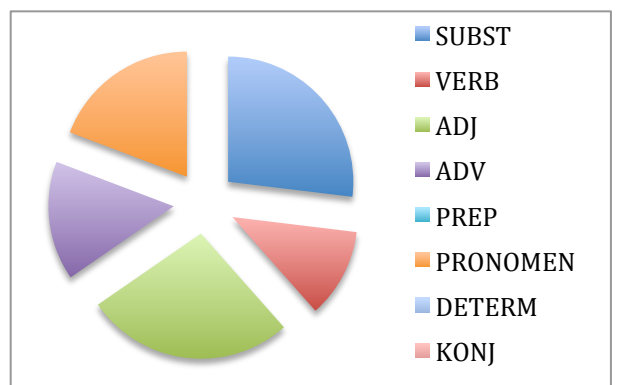
Plautus synes å ha en fordeling i samsvar med forventningene. Distribusjonen mellom ordklassene er upåfallende. Vi registrerer at Plautus, som Varro, ikke bruker preposisjoner sammen med *-que*. Hos Cicero finner vi disse tallene:

ORDKLASSER SOM <i>-QUE</i> ER FØYD TIL	ABSOLUTTE TALL
SUBSTANTIV	16
VERB	0
ADJEKTIV	6
ADVERB	4
PREPOSISJON	2
PRONOMEN	0
DETERMINATIV	0
KONJUNKSJON	0



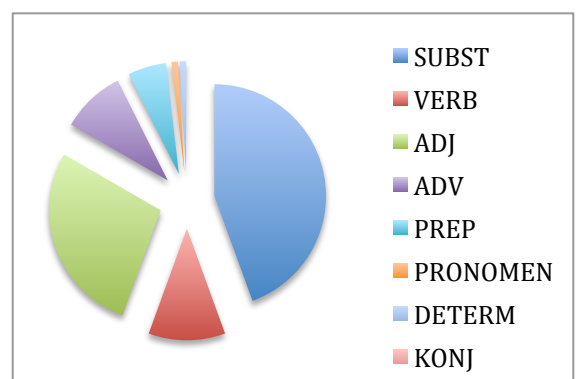
Cicero er den som diverger mest med henblikk på stil; en mer selektiv anvendelse av *-que* er tydelig. Formodningene møtes ikke: Mens pronomener (sammen med substantiv) "*by far*" var hyppigst hos Livius, er det *ingen* forekomster av *-que* sammen med pronomener hos Cicero. Også verb skulle etter forventningen ha en høy frekvens, men Cicero har helt valgt bort denne muligheten. Fraværet av pronomener og verb står i markert kontrast til antakelsene. Hos Seneca er tallene disse:

ORDKLASSER SOM <i>-QUE</i> ER FØYD TIL	ABSOLUTTE TALL
SUBSTANTIV	7
VERB	3
ADJEKTIV	7
ADVERB	4
PREPOSISJON	0
PRONOMEN	5
DETERMINATIV	0
KONJUNKSJON	0



Som hos Plautus er fordelingen hos Seneca "jevn", og fraværet av preposisjoner er også parallelt med Plautus. Spredningen fremstår upåfallende og i samsvar med våre antakelser. Hos Petronius finner vi:

ORDKLASSER SOM <i>-QUE</i> ER FØYD TIL	ABSOLUTTE TALL
SUBSTANTIV	48
VERB	12
ADJEKTIV	30
ADVERB	10
PREPOSISJON	6
PRONOMEN	1
DETERMINATIV	1
KONJUNKSJON	0



Petronius bruker *-que* til preposisjoner – i hans tekst hele seks ganger, til tross for latinens preferanse for *et* til denne funksjonen. Petronius' bruk har således en parallell til Livius, som foretrekker preposisjon+*-que*. Fordelingen er forøvrig i samsvar med forventningene – i hovedsak: Et særtrekk hos Petronius er at koordinasjon som involverer et *pronomem* som prosodisk vert kun forekommer én gang, noe som ikke er kongruent med observasjonen om at pronomem er blant ordklassene som hyppigst "*by far*" inngår forbindelse med enklitisk *-que*.

Solodows bemerkning om at spredningen er "[...] noticeable for its rarity only with infinitives" (Solodow, 1971, s. 30) innebærer – antitetisk – at ingen ordklasser er sjeldne som prosodisk vert, noe vårt materiale klart synes å støtte. Infinitiv som prosodisk vert forekommer kun én gang i vårt korpus, hos Petronius. Vi lar tilfellet være eksempelsetning:

- (15) Petronius, *Cena Trimalchionis* 37,1: Non potui amplius quicquam gustare, sed conversus ad eum, ut quam plurima exciperem, longe accersere fabulas coepi sciscitari^{que}, quae esset mulier illa quae huc atque illuc discurreret
'Jeg var ikke i stand til å spise mer, men vendte meg mot han for å få ut så mye jeg kunne *og* jeg begynte å spørre, etter først å ha involvert meg i småprat en stund, hvem den kvinnen var, hun som strenet hit og dit'

5.4 Problemstilling 4 (stil). Plassering av *-que* i setningen

Kraus drøfter plasseringen av *-que* i setningen, nærmere bestemt om det stilistisk er foretrukket å ha *-que* som setningsavsluttende ord, eller om det, tvert imot, er slik at denne plasseringen søkes unngått. Kraus uttaler:

"The data suggest that the adoption or avoidance of sentence-final *-que* was a matter of personal choice [...], but that writers of history were more likely than others to use it (Kraus, 1992, s. 328)".

Kraus' funn er lite avklarende, annet enn, nettopp, at det ikke synes å være noen markante stilmessige preferanser enn det som den enkelte skribent måtte ha – med unntak av en overrepresentasjon av setningsavsluttende *-que* hos "*writers of history*", som settes i sammenheng med en bevisst *inconcinnitas*-stil der nettopp historikeren Sallust er fremste eksponent. Dog er det slik, jfr. Kraus, 1992, s. 321, jfr. 323, at Cicero klart synes å unngå setningsavsluttende *-que*, idet dette fenomenet opptrer kun seks ganger i hele hans forfatterskap. Til gjengjeld er samtlige forekomster i talene (og således ingen tilfeller i hans filosofi, retoriske litteratur eller brev). Med tanke på at Ciceros stil nærmest er antitesen til *inconcinnitas* fremstår denne stilobservasjonen som ventet og naturlig.

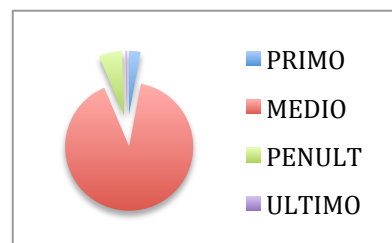
Kraus' observasjoner kan danne grunnlag for en forventning om hva vi kan finne, nemlig at det ikke utkrystalliserer seg noen systematikk med henblikk på plasseringen (gitt at vi ikke har med noen historieskivere i korpuset), og, prinsipielt, at det er tenkelig at *-que* kan opptre setningsavsluttende i talen i vårt korpus, *Oratio prima in Catilinam* av Cicero.

Antakelse:

Med grunnlag i den påpekte mangelen på observerbare mønstre i den plasseringen av *-que* avslutningsvis i setningen, forventer vi å finne en tilsvarende stilistisk frihet i de fire tekstene vi analyserer. Spredte tilfeller av *-que* sist i setningen kan forventes.

Vi kan imidlertid gå lenger: Vårt empiriske grunnlag gir oss data ikke bare til å påpeke konjunksjonens plassering sist i setningen – vi kan ved hjelp av matrisen besvare spørsmålet: Hvor i setningen finnes lemmaet, den prosodiske verter, som *-que* er enklitisk til – er det 1) først i, 2) inne i, 3) nest sist i eller 4) sist i setningen? *Hvordan -que* faktisk er distribuert blant disse fire alternativene i de fire tekstene har vi – utfra forskningen – ikke grunnlag for å forme noen hypotese om (annet altså enn at det er frihet med tanke på plassering sist i setningen). Imidlertid er det åpenbart at *-que* hyppigst og normalt vil opptre inne i setningen rett og slett fordi det (normalt) er mange flere ord, og derfor potensielle prosodiske verter, inne i setningen enn først, nest sist og sist i den. La oss se. I *hele korpuset* fordeler *-que* seg på denne måten:

PLASSERING AV -QUE I SETNINGEN	ABSOLUTTE TALL	%
PRIMO	6	3
MEDIO	185	90,5
PENULT	12	6
ULTIMO	1	0,5



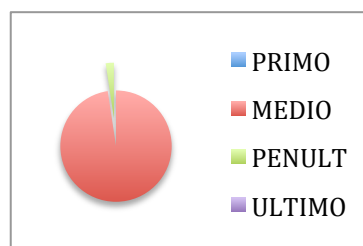
Distribusjon av -que med hensyn til plassering i setningen, først i setningen (PRIMO, blå), inne i setningen (MEDIO, rød), nest sist i setningen (PENULT, grønn) og sist i setningen (ULTIMO, lilla). Merknad: Plasseringen MEDIO representerer hvor som helst i setningen, bortsett fra første ord, nest siste ord og siste ord. Samlet for hele korpuset.

Det er kun én forekomst av *-que* som setningsavsluttende ord. Dette er litt overraskende, ettersom det kunne antas at den "dikteriske friheten" ville legge mindre bånd med hensyn til plasseringen; under en halv prosent kan tyde på at plasseringen "aktivt" unngås. Det er uansett klart at ingen av tekstene *søker* å plassere *-que* mot slutten, slik Livius, jfr. ovenfor, ofte la opp til: Fra Solodow vet vi at Livius bruker *-que* 8 804 ganger i sitt forfatterskap (Solodow, 1971, s. 16) og at av disse er 266 forekomster plassert sist i setningen (Kraus, 1992, s. 323). Vi kan fra dette slutte av over 3 % av *-que*-forekomstene hos Livius er plassert sist i setningen.

Vi får derfor bekreftet at de tekstene vi ser på *ikke* følger Livius' stilistiske anomali.

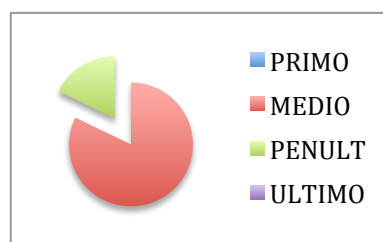
Det er forøvrig interessant å merke seg at plassering *først* og *nest sist* i setningen åpenbart ikke volder noe stilistisk problem. Nesten 10 % av tilfellene faller i disse plasseringene. Naturlig nok er, som nevnt, majoriteten av forekomstene av *-que* å finne inne i setningen. Ser vi nærmere på hvert enkelt verk, fremgår det imidlertid at fordelingen dem imellom er ganske ulik. Hos Plautus finner vi:

PLASSERING AV -QUE I SETNINGEN	ABSOLUTTE TALL	%
PRIMO	0	0
MEDIO	41	98
PENULT	1	2
ULTIMO	0	0



Plautus innleder eller avslutter *ingen* setninger med *-que*, men lar én replikk inneholde *-que* som nest siste ord ("[...] *bene pudice**que** adservatur.*" (Sosia i 1. akt, l. 349)). En påfallende eller aksentuert plassering er fraværende. Hos Cicero er tallene disse:

PLASSERING AV -QUE I SETNINGEN	ABSOLUTTE TALL	%
PRIMO	0	0
MEDIO	23	82
PENULT	5	18
ULTIMO	0	0



Vi legger merke til at Cicero har fem tilfeller med *-que* som nest siste ord. I og med at Cicero så å si ikke bruker *-que* til å koordinere setninger, som vi har sett, er det to enkeltfraser som er sammenføydd og plassert mot slutten av perioden. Dette kan tyde på en emfatisk bruk der innhold og stil inngår i en vekselvirkning. Det er òg slik at bruken av *-que* i disse eksemplene peker mot at begrepspar med en nær konseptuell nærhet løftes frem og gjøres kraftfulle ved bruken av *-que* (og *ikke* det fargeløse *et*) nettopp i kombinasjon med selve plasseringen i perioden:

- (16) Cicero, *Oratio prima in Catilinam* 1,6: Nihilne te nocturnum praesidium Palati, nihil urbis vigiliae, nihil timor populi, nihil concursus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum **ora voltusque** moverunt? 'Gjør ikke det at Palatinerhøyden er bevoktet om natten inntrykk på deg, ikke det at byen er i en tilstand av nattevåk, ikke det at folket lever i frykt, ikke det at alle stødige borgere står sammen, ikke det at Senatet må samles på dette befestede stedet – gjør det ikke inntrykk på deg når du ser disse mennenes ansikter *og* deres uttrykk?'
- (17) Cicero, *Oratio prima in Catilinam* 4,43: Cupio, patres conscripti, me esse clementem, cupio in tantis rei publicae periculis me non dissolutum videri, sed iam me ipse **inertiae nequitiaeque** condemno
'Jeg ønsker, forsamlede fedre, å være barmhjertig; jeg ønsker, når slike farer er rettet mot staten, ikke å fremstå uten karakter, men nå klandrer jeg meg selv for ubesluttsomhet *og* unnfalldenhet'

Hele talen har en "grand finale" med bruk av *-que* gjentatte ganger i påkallingen av, eller snarere bønnen til, Jupiter, og med ettertrykk mot slutten av setningen.

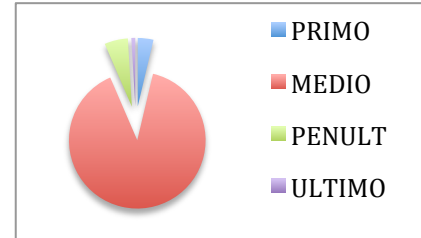
- (18) Cicero, *Oratio prima in Catilinam* 33,367: Tu, Iuppiter, qui isdem quibus haec urbs auspiciis a Romulo es constitutus, quem Statorem huius urbis atque imperii vere nominamus, hunc et huius socios a **tuis aris ceterisque templis**, a tectis urbis ac moenibus, a **vita fortunisque** civium omnium arcebis et homines bonorum inimicos, hostis patriae, latrones Italiae scelerum foedere inter se ac nefaria societate coniunctos aeternis suppliciis **vivos mortuosque** mactabis

'Jupiter, du som er skapt av de samme kreftene som Romulus anvendte da byen ble skapt, du som vi helt riktig kaller Opprettholderen av denne byen og av dette riket: Hold denne mannen og hans sammensvorne borte fra dine og fra andre guddommers altre, borte fra hjemmene i denne byen, fra dens murer, fra livene og fra eiendommen til alle borgerne; sørg for at disse som står mot stødige borgere, disse fiendene av fedrelandet, disse Italias voldsmenn, disse som har slått seg sammen gjennom en forbrytersk overenskomst og en nedrig pakt, enten de får leve eller må dø, i evighet blir straffet'

Vi legger merke til – idet *et* og *atque/ac* er understreket – en utpreget *variatio* med hensyn til valg av koordinatører, noe som gir støtte til en observasjon om at appliseringen av kopulative partikler kan være meget viktig for det totale stiluttrykket.

Hos Petronius er tallene disse:

PLASSERING AV -QUE I SETNINGEN	ABSOLUTTE TALL	%
PRIMO	4	4
MEDIO	97	90
PENULT	6	5
ULTIMO	1	1

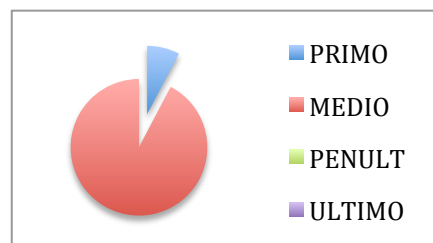


De stilistiske mulighetene som eksemplene fra Cicero viser, er ikke benyttet av de ande forfatterne. Petronius har flere tilfeller av *-que* mot slutten av perioden (seks stykker), men det målrettede, retoriske vi finner hos Cicero har absolutt ingen parallell i *Cena Trimalchionis*. Der finner vi, mer prosaisk, eksempler som:

- (19) Petronius, *Cena Trimalchionis*, 43,1: Molestus fuit, Philerosque proclamavit: 'Han ble kjedelig, og Phileros utbrøt:'
- (20) Petronius, *Cena Trimalchionis*, 69,6: Nec ullus tot malorum finis fuisset, nisi epidipnis esset allata, turdi siliginei uvis passis nucibusque farsis
'Og det hadde ikke vært noen ende på disse trivialitetene, hadde det ikke vært for desserten som ble båret inn: Trost av hvetepasta, fylt med rosiner og nøtter'

Hos Seneca er tallene disse:

PLASSERING AV -QUE I SETNINGEN	ABSOLUTTE TALL	%
PRIMO	2	8
MEDIO	24	92
PENULT	0	0
ULTIMO	0	0



Heller ikke i Seneca kan vi spore noen stilistisk motivert plassering, og samlet sett er vår observasjon at den demonstrative posisjonen av *-que* Kraus har funnet hos enkelte forfattere ikke speiles i vårt materiale. Imidlertid synes det åpenbart at Cicero bevisst utnytter det høytidelige *-que* kan konnotere i kombinasjon med en emfatisk posisjon i det språklige uttrykket.

5.5 Problemstilling 5 (sosiolingvistikk). *Hvem bruker -que?*

Sosiolingvistikk kan overordnet karakteriseres slik:

"Sociolinguists study the relationship between language and society. [...] Examining the way people use language in different social contexts provides a wealth of information about the way language works, as well as about the social relationships in a community, and the way people signal aspects of their social identity through their language" (Holmes, 2008, s. 1).

Vi skal forsøke, på bakgrunn av våre funn, å knytte noen kommentarer til hvorvidt bruken av *-que* kan si noe om "the way people signal aspects of their social identity through their language". Fordi *Satyrica* inntar en særstilling som kilde til kunnskap om folkespråket og gir innblikk i et "[...] everyday, contemporary milieu with its sociological background [...]" der de ulike karakterene "[...] speak their jargon without recourse to any form of stylization [...]" (Boyce, 1991, s. 1) er *Cena Trimalchionis* i sentrum for vår oppmerksomhet, men vi skal også kommentere *Amphitruo*, der vi finner Jupiter, mest høystatus av alle "entiteter" i den romerske verden. Snakker han annerledes enn, si, Bromia, hushjelpen i Amphitruos husstand?

Det er kun i relasjon til *Cena Trimalchionis* at vi i den tidligere forskningen har merknader spesifikt til språkbrukerens anvendelse av kopulative konjunksjoner i lys av sosial posisjon: Rosén peker på at konjunksjonen *atque* "[...] is absent from the freedmen's speeches [...]" (Rosén, 2009, s. 402) i *Cena Trimalchionis*. Dette er en sentral iakttakelse og bakgrunnen for Roséns merknad er det sosiale. Konjunksjonen er nemlig ikke *generelt* fraværende, fremholder Rosén – tvert imot, sideordningsordet brukes "[...] freely in "urbane" [...]" passages" (*loc. cit.*). Koordineringsalternativet er borte fra (den litterære) gjengivelsen av de frigivnes språk, men vi møter konjunksjonen samtidig som vi møter *urbanitas*. Det er derfor en sosiolingvistisk betraktningssåte som anlegges.

Merk at Roséns påpekning gjelder *atque/ac*. Uttalelser spesifikt om *-que* mangler. Det finnes en "[...] voluminous literature on the language of the freedmen in

Petronius' *Cena Trimalchionis* [...]" (Boyce, 1991, forordet), men jeg har ikke kunnet spore opp uttalelser der bruken av *-que* er selvstendig gjenstand for drøfting (uten, selvsagt, at jeg skal hevde å ha sjekket alt). Selv ikke i verk som "Studien zur lateinisch-romanischen Sprachentwicklung am Beispiel der gesprochenen Partien in der "Cena Trimalchionis" (Hosner, 1984) er dette drøftet. Roséns observasjon er det nærmeste vi kommer.

Antakelse:

Fraværet av spesifikke merknader i forskningslitteraturen gjør det utfordrende å forme en antakelse, men basert på det faktum at både *atque/ac* og *-que* skal settes til side av *et* (og dessuten har arkaiserende konnotasjoner) og på Roséns observasjon med hensyn til bruken av *atque* i denne teksten er det tillatelig å forvente at vi finner forskjeller i anvendelsen av *-que* ut fra et sociolingvistisk perspektiv i *Cena Trimalchionis*.

Det er trolig også berettiget, i lys av Solodows påpekning av at bruken av *-que* er velegnet til å markere høystil og med bakgrunn i konjunksjonens "*domination*" (jfr. pkt. 2.3) i den religiøse sfæren at vi finner forskjeller mellom språkbrukerne i *Amphitruo*. Det er riktignok slik at vi ikke hører menneskenes *påkalling* av guddommene, som kanskje først og fremst er i tankene når Solodow viser til at *-que* er overrepresentert i religiøse kontekster. Men vi hører Jupiter selv tale, og i en kontekst der Alkmene, som han attrår og som han i dulgsmaal har hatt seg med, skal føde hans barn.

Det kommer altså en guds sønn til verden, og det er formodentlig rimelig å anta at Jupiter uttrykker seg på høystemt måte og i den aller øverste stilsfæren. Det som taler mot en slik forventning er at Plautus er en komedieforfatter, og at sjangeren muligens vil "trumfe" over språket, slik at både guder og mennesker vil uttrykke seg i en språkdrakt i samsvar med sjangerkonvensjonen, der høystilen har liten eller ingen plass. Vi drister oss likevel til å formode at vi kan spore forskjeller i bruken av *-que* karakterene imellom.

La oss se hva funnene forteller oss. Vi ser først på *Cena Trimalchionis* og deretter på *Amphitruo*.

I *Cena Trimalchionis* er det Encolpius som er fortelleren. Han er kanskje ikke så lærd som læreren de har med i følget, Agamemnon, men Petronius har gjennom Encolpius klart utstyrt *narrator*-rollen med en utdannet person, en som har utdanning i *litterae Latinae* og behersker skrive- og talekunsten. Interessant nok er det mange som "ser" Petronius selv i Encolpius; Jensson (2004) påpeker at "[m]any scholars [...] seem to sense the authorial presence of Petronius behind the words of Encolpius" (Jensson, 2004, s. 19).⁴ Hvordan dette enn forholder seg: Encolpius kan føre et godt latin. Det samme kan neppe sies om gjestene de

⁴ Veyne går lengst. Han ser ikke noen distinksjon mellom Petronius og Encolpius i *Cena Trimalchionis* (og knapt noen forskjell i det øvrige av *Satyrice*): "Dans tout le reste du roman, c'est à dire dans les episodes burlesques, l'auteur cesse d'utiliser Encolpe comme porte-parole [...]. Pétrone continue à s'identifier à Encolpe mais c'est pour trouver un alibi" (Veyne, 1964, p. 302).

møter hos Trimalchio: Med sine gresismer og vulgarismer er språket deres et godt stykke fra det talte høystatusspråket.

Vi ble overrasket over funnet når det gjelder distribusjonen av *-que* verkene imellom: Fra pkt. 5.1 over vet vi at det faktisk er i *Cena Trimalchionis* at *-que* forekommer hyppigst, med en 1/104 frekvens. Hvert 104. ord er *-que*, selv hyppigere enn hos Cicero. Men *hvem* i teksten bruker *-que*?

Vår antakelse ser ut til å slå ordentlig til: Det er en *ekstrem skjevhet* i hvem som er språkbrukeren når *-que* anvendes: Av samlet 109 tilfeller av *-que* står nemlig Encolpius for 107 tilfeller, mens i de to andre tilfellene (der det ene er tvilsomt) er det Trimalchio som har ordet. Trimalchios to replikker der *-que* forekommer er disse:

- (21) Petronius, *Cena Trimalchionis* 64,6: Quo admonitus officio Trimalchio Scylacem iussit adduci 'praesidium domus familiaeque'⁵
'Guttens iherdighet fikk Trimalchio til å tenke på Scylax, og han ga ordre om at "husets og familiens vokter" skulle bringes inn'

Overs.: K. A. Pollestad, 2014

- (22) Petronius, *Cena Trimalchionis* 65,5: Habinnas sevir est idemque lapidarius, qui videtur monumenta optime facere.
'Habinnas er sevir *og* dessuten steinhugger, han synes å være dyktig til å lage gravmonumenter'

Merk at talene fra de frigivne og Trimalchios dialog utgjør *over halvparten* av tekstmengden, slik at skjevheten ikke kan forklares ved ulik andel av parolen.

Vi kan således konstatere at *ingen frigivne* bruker sideordningsalternativet *-que*. Funnet stemmer bra med en formodning om at anvendelsen reflekteres i språkbrukerens status. Påstanden om at *atque* "[...] is absent from the freedmen's speeches [...]", kan følgelig utvides: *Atque og -que* er fraværende fra de frigivnes talespråk. Som den senere Egeria uttrykker de seg uten denne koordinatoren.

Observasjonen kan imidlertid utdypes – og nyanseres: Det er mulig at Encolpius' bruk av *-que* 107 ganger sett opp mot Trimalchios to tilfeller og de frigivnes ikke-bruk, *ikke* primært bør forklares sosiolingvistisk. Rent narratologisk er det likhet mellom Encolpius på den ene siden og Trimalchio og de frigivne på den annen: De er alle det som i engelsk språkbruk kalles *narrator*, altså fortelleren. Og de har ordet omtrent like mye. Imidlertid er Petronius' fortellerteknikk slik at Encolpius *aldri* selv uttrykker seg i *direkte tale* i *Cena Trimalchionis*. Når vi "hører" han – også når han bruker *-que* – er handlingen fokalisert gjennom hans tanker og handlinger, ikke i replikker. "Formatet" er som i følgende eksempel:

⁵ 64,6 er tvilsomt: 'praesidium domus familiaeque' bør trolig ses på som en direkte gjengivelse av hva Trimalchio befalte, og nettopp er beholdt som han sa det fordi uttalelsen er en morsom kontrast til hva slags hun Scylax egentlig er: En skjødehund. Men det *kan* være Encolpius' innskutte tanke som er referert.

- (23) Petronius, *Cena Trimalchionis* 30,9: Retulimus ergo dextros pedes, dispensatorem *que* in atrio aureos numerantem deprecari sumus ut servo remitteret poenam
'Vi vendte derfor om – fremdeles med høyre fot først – og ba intendanten, som telte penger i atriet, om at han lot slaven få slippe straff'

Encolpius er *primary narrator*, som i egenskap nettopp av å være hovedfortelleren "[m]ay hand over the presentation of the events to a character who recounts a story in *direct speech* [kursivert her] in which case we speak of a *secondary narrator*" (Jong, 2014, s. 20). Dette slår til i *Cena Trimalchionis*: Når Encolpius, fortelleren, overlater ordet til Trimalchio eller f.eks. til den frigivne Phileros, slik at disse (midlertidig) gjøres om til forteller (og da som *secondary narrator*), forsyner Encolpius (Petronius) dem *alltid* med "direct speech" – *fortellerteknisk* altså den diametralt motsatte løsningen av hvordan Encolpius målbærer budskapet.

Dette innebærer at den sosiolingvistiske forklaringstilnærmingen – at det er sosiolingvistiske årsaker til at Encolpius bruker *-que* hyppig, de frigivne aldri – trolig er forhastet. Kanskje diskrepansen i stedet bør forstås i lys av dikotomien "direkte tale" – "ikke direkte tale". Rosén har nemlig en observasjon som spesifikt gjelder latin som talt språk:

"The absence of all Latin enclitic particles from Romance [...] points to the aversion of the *spoken language* [kursivert her] towards clitics [...] (Rosén, 2009, s. 408)." I og med at *-que* nettopp er en del av latinens "mengde" av klitika, er det ikke bare tillatelig, men nødvendig, å innbefatte *-que* i det som muntlig latin – "the spoken language" – skal ha aversjon mot.

Sett på denne bakgrunnen er det ikke merkelig at *-que* aldri legges i munnen på frigivne (og kun sjelden på Trimalchio), og det er heller ikke merkelig at fortellerstemmen, som *ikke* uttrykker seg i direkte tale, bruker *-que*. Vi husker Torregos påstand om at "[w]ritten Latin maintains the three coordinators throughout its history" (Torrego, 2009, s. 460). Denne tilnærmingen synes narratologisk plausibel: Encolpius' språkbruk er referert og indirekte, mens Trimalchio og de frigivne uttrykker seg ved hjelp av (den litterære representasjonen av) replikker i direkte tale.

La oss for helhetens skyld se på tallmaterialet for *Cena Trimalchionis* omkring dette temaet: Antall ord i direkte tale er 6 710 (av 11 400 samlet for hele *Cena Trimalchionis*), og av disse er to ord *-que*. Antall ord som er i narrativ prosa (ikke direkte tale) er 4 690 (av 11 400) og av disse er 107 *-que*. Dette gir følgende forholdstall:

- Ratio, direkte tale (forholdet mellom antall ord/antall *-que*, 6 710 / 2): 1:3 355. Hvert 3 355. ord i direkte tale er *-que*, som er 0,03 %.
- Ratio, narrativ prosa (forholdet mellom antall ord/antall *-que*, 4 690 / 107): 1:44. Hvert 44. ord er *-que*, som er hele 2,28 %.

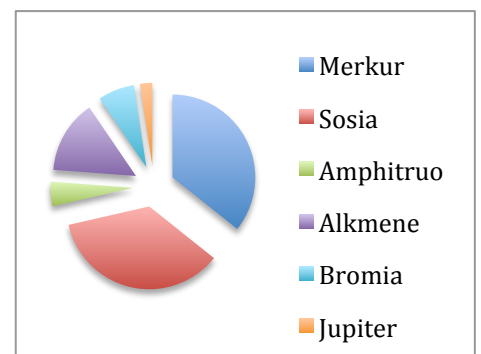
Det er altså en særs påfallende skjevhet mellom bruken av *-que* i og utenfor direkte tale. Dette funnet stemmer godt med det Rosén peker på, nemlig at *-que*, på grunn av "aversjonen" mot klitika, synes å være vesentlig mindre til stede i det muntlige enn i narrativ prosa.

Våre funn kan således forstås på flere måter, og det kan i realiteten, naturligvis, handle om en kombinasjon av årsaker til at Encolpius bruker *-que* hyppig (hyppigst i hele korpuset) mens de frigivne ikke bruker *-que* i det hele tatt. For egen del heller jeg mot at Roséns viktige påpekning av aversjonen mot klitika er den mest sentrale. Hvordan Encolpius hadde snakket, og om han hadde brukt *-que* om Petronius hadde utstyrt (også) han med replikker, vet vi ikke. Følger vi Rosén i hennes påpekning av "the aversion of the *spoken language*" mot enklitika, og derved *-que*, er det ikke utenkelig at han hadde hatt en frekvens av *-que* som omtrent ville sammenfalle med *Trimalchio*.

Også *Amphitruo* kan belyses sosiolingvistisk. I stykket er karakterene – slik de gjerne er hos Plautus – klart definerte med hensyn til rang og stand. Her finner vi dikotomien høystatus–lavstatus (som ikke nødvendigvis sammenfaller med motsetningsparet kløkt og naivitet). Høystatusborgerne er representert ved generalen Amphitruo og hans hustru Alkmene, som er *mater familias*, og tro mot sin mann – selv om mistanken om utroskap er et sentralt poeng i dramaet (som etter "eget" utsagn tilhører en sjanger som er "*commixta*", vi er i en "*tragicomoedia*" (Merkur, l. 59), men som litteraturteoretisk er å rubrisere som en komedie). Lavstatuskarakterene er representert ved Sosia, Amphitruos slave, og Bromia, Alkmenes hushjelp, som også har rollen som jordmor. I tillegg møter vi guder: Jupiter, som attrår Alkmene, kommer til Theben sammen med sin sønn, Merkur. Jupiter forvandler seg til Amphitruo og kan på den måten være med Alkmene uten at noe mistanke blir vekket, og Merkurs rolle er å sørge for at ingen griper forstyrrende inn i planen.

Gjenspeiles de ulike språkbrukernes (sosiale) status i hvordan de bruker *-que*? Distribusjonen av replikker i stykket er noenlunde jevnt fordelt mellom Merkur og Sosia, som har ordet hyppigst, og deretter, i synkende rekkefølge, Amphitruo, Alkmene, Jupiter og Bromia. Karakterene snakker ikke like mye, og det må vi ha i tankene når vi ser på fordelingen; *-que* er lagt til protagonistene på denne måten:

Karakter	Antall <i>-que</i>
Merkur	15
Sosia	15
Amphitruo	2
Alkmene	6
Bromia	3
Jupiter	1
Samlet	42



Slaven Sosia bruker sideordningsalternativet *-que* på en like frekvent måte som guden Merkur – 15 tilfeller hver. Bromia, som ikke har ordet mye, koordinerer

ved hjelp av *-que* oftere en Jupiter. Tallenes tale er klar: Det er ingen grunn til å trekke noen slutning om at *-que* er emblematiske for status eller stand; tvert imot viser vårt materiale at *-que* brukes fritt av "høy og lav" og uten at ordet vekker en assosiasjon til posisjon eller verdighet. Vi kan legge til grunn av bruken av *-que* i Plautus er helt nøytralt. Vi bør trolig likevel ta det forbeholdet, slik vi har antydnet, som ligger i sjangeren: Den statusuavhengige distribusjonen av uttryksmåten *kan* også (delvis) ligge i det faktum at gudene i komedien er ment å ha, og å speile, egenskaper som "hverdagsmennesket" kan kjenne seg igjen i, og at språket deres, for å tjene sjangerens formål, ikke skal være distinkt annerledes enn de personene de er på scenen sammen med.

Forøvrig registrerer vi at konjunksjonen er brukt 42 ganger i dramaet, alle – nødvendigvis – i replikker, altså i den litterære gjengivelsen av direkte tale. Dette faktum peker klart mot at den "aversion of the *spoken language*" mot klitika som Rosén sikter til, på ingen måte har slått inn på dette stadiet av språkutviklingen.

Eksempelsetning (Bromia og Jupiter koordinerer ved hjelp *-que* i muntlig språk og tilsynelatende uavhengig av status):

- (24) Plautus, *Amphitruo* l. 1089 og 1090 (Bromias replikk): Sine me dicere, ut scias tibi tuae*que* uxori deos esse omnis propitios
'Tillat meg å tale, slik at du skal få vite at alle guddommer ser i favør av deg og din kone'
- (25) Plautus, *Amphitruo* l. 876-870 (Jupiters replikk): post igitur demum faciam res fiat palam atque Alcumenae in tempore auxilium feram faciam*que* ut uno fetu et quod gravida est viro et me quod gravidast pariat sine doloribus
'Etter dette vil jeg, til slutt, åpenbare hvordan tingene ligger an og jeg vil når tiden er inne bringe hjelp til Alkmene og gjøre slik at hun, som er gravid med både mannen hennes og med meg i én fødsel nedkommer smertefritt'

5.6 Problemstilling 6 (stil). Bruken av *-que* i tekst i bunden form vs. tekst i fri prosa

Apocolocyntosis er et såkalt prosimetrum, dvs. en tekst dels skrevet i bunden form, dels i fri prosa. Gitt muligheten til *-que* til å markere en opphøyet stil, er det interessant å undersøke om bruken av *-que* er *overrepresentert* i passasjer i bunden form. Ratioen mellom prosa og bunden form i verket er ca. 5:1 som gir en tilstrekkelig tekstmengde av begge typer til å kunne gjøre oss betraktninger om dette.

Denne problemstillingen er knapt aktuell for *Amphitruo* (der alle replikkene fremsies i (ulike) versemål) eller for *Oratio prima in Catilinam* (der hele talen er fremsagt som fri prosa). *Cena Trimalchionis* kunne vært aktuell for undersøkelse med tanke på kontrasten mellom prosa og bunden form, idet *Satyricon* også er et prosimetrum (med en ratio mellom prosa og metriske partier som også er på ca. 5:1 (Ramage, 1974, p. 95)). Imidlertid inneholder den delen av *Satyricon* vi

drøfter, *Cena Trimalchionis*, kun en svært liten del på vers, og ubalansen vil gjøre funnene usikre. For denne problemstillingen skal vi derfor kun kommentere *Apocolocyntosis*.

Antakelse:

Vi vet fra forskningsuttalelsene, spesielt Solodow (jfr. pkt. 2.3), at *-que* har evne til å signalisere avstand til hverdagsspråkets uttrykksmåter. Vi forbinder gjerne bunden form med epikk-tradisjonen, der vi møter elevert tematikk, helter og gudommelig innгриpen. Vi har imidlertid ikke uttalelser i den tidligere forskningen, hverken hos Solodow, Rosén, Torrego eller Kraus, konkret om at *-que* forekommer mer (eller prinsipielt: mindre) hyppig i passasjer som er skrevet på vers. Det eneste vi har som berører *-que* og poesi spesifikt er Kraus' påpekning om at det er "[t]here is a similar mix of personal and generic distribution in the use of sentence-final *-que* in poetry" (Kraus, 1992, s. 328, noten)". Uttalelsen knytter imidlertid kun an til setningsavsluttende *-que* og belyser derfor ikke den relative distribusjonen av *-que* i tekstpartier i ubundet eller bundet form.

På grunn av konjunksjonens assosiative muligheter er det likevel nærliggende å formode at *-que* opptrer mer frekvent i partier i bunden form enn i de delene av teksten som er skrevet i prosastil. Anslaget av en "mock heroic" tone i *Apocolocyntosis* har vi allerede bemerket, og vi registrerte hyppig bruk av *-que* i beskrivelsen av Apollo. Vi antar at *-que* forekommer oftere i bunden form enn i fri prosa.

Hva forteller analyseverktøyet? Vi husker at antall forekomster av *-que* i *Apocolocyntosis* er 26. Teksten består av 3 000 ord – hvert 116. ord er *-que*. Antall ord på vers i teksten er 540 (av 3 000), mens antall ord i prosa er 2 460. Antallet *-que* fordeler seg slik:

- Antall *-que*, i vers: 20
- Antall *-que*, i prosa: 6

Vi får derfor følgende ratio for passasjer på vers (forholdet mellom antall ord/antall *-que*, 540/20): 1:27. Hvert 27. ord er *-que*. Ratioen for prosa (forholdet mellom antall ord/antall *-que*, 2 460/6) er 1:410. Hvert 410. ord er *-que*.

Distribusjonen er som vi ser *ekstremt* skjev. I en passasje i bunden form er det *over 15 ganger* så stor "tetthet" av koordinatoren *-que* som i passasjer i ubunden form. Det er åpenbart at dette ikke er tilfeldig, og *-que* må tolkes som en bevisst stilistisk markør. I *Apocolocyntosis* befinner vi oss, som vi vet, i himmelen og i helvete og når den juridisk-religiøse handlingsrammen kombineres med dikt slår det ut i en språkføring som preges strekt av koordinasjon ved alternativet *-que*. Vi husker fra pkt. 2.3 at Livius i *Ab urbe condita* (bok 38,11) kun benyttet *-que* i gjengivelsen av en traktattekst, hverken hverken *atque/ac* eller *et* var brukt. Seneca går ikke så langt: I poesipassasjene i *Apocolocyntosis* er *atque/ac* ute av bildet, men *et* benyttes sammen med *-que*, om enn vesentlig mindre hyppig enn i

prosapartiene. "Tettheten" av alternativet *-que* kan illustreres med dette eksempelet, der en begravelshymne (som i realiteten selvsagt er ramsalt satire) blir utsunget ved hjelp at det 'digre, svære koret' (*Apocolocyntosis*, 12, l. 13: 'Ingenti enim μέγᾱλῶ χορικῶ̃ nenia cantabatur') i et parti der *et* overhodet ikke er brukt:

(26) Seneca, *Apocolocyntosis* 12,20-26:

Ille citato vincere cursu
poterat celeres, ille rebelles
fundere Parthos **levibusque** sequi
Persida telis, **certaque** manu
tendere nervum, qui praecipites
vulnere parvo figeret hostes,
pictaque Medi terga fugacis.

'Han var i stand til, i fullt firsprang, å ta igjen selv den raskeste, han kunne spre de opprørske parterne, og jage perserne med lette våpen, og spenne buen med stø hånd – han var en mann som kunne, med et sikkert treff, gjennomføre fremfusende fiender og ramme den flyktende Mederens så fargerikt utsmykkede rygger.'

7. Oppsummering

I forskningslitteraturen har vi funnet uttalelser om konjunksjonen *-que*. Disse uttalelsene har vi anvendt til å utforme antakelser om hva vi ville finne med hensyn til bruken av *-que*: Antakelsene er prøvd mot fire tekster som er skrevet innenfor et intervall på i overkant av 250 år. På en rekke områder er det divergens mellom tidligere forskning og våre funn. Funnene er belagt empirisk. Forholdet mellom forskningsuttalelsene og funnene er i hovedtrekk disse:

Forekomst

Vi kunne utfra tidligere forskning forvente at bruken av *-que* avtar kronologisk. Våre funn belegger en motsatt trend: Forekomsten av *-que* i absolutte tall i en tekstmengde øker suksessivt.

Relativ distribusjon blant koordineringsalternativene

Vi antok at den relative distribusjonen mellom de tre koordineringsalternativene *et*, *atque/ac* og *-que* ville vise at *-que* (sammen med *atque/ac*) ville tape terreng mot *et*, relativt sett. Våre funn belegger at *atque/ac* viker mot *et*, men at *-que* holder stand; i alle tekstene står *-que* for omkring 20 % av all syntetisk kopulativ koordinasjon. Andelen minker ikke kronologisk, men er stabil i hele perioden.

Den syntaktiske rollen til *-que*

Vi formodet på bakgrunn av forskningen at *-que* som sideordner av setninger var en rolle *-que* hadde i tidlig latin (selv om denne funksjonen ikke skal ha opptrådt hyppig), men at *-que* ville miste denne egenskapen og stå igjen, i den grad *-que*

overhodet ble brukt, til å sideordne enkeltfraser. Vi har vist at *-que* hyppig anvendes til setningskoordinering og at det er feilaktig å legge til grunn at denne egenskapen tapes: I de to yngste tekstene brukes *-que* som koordinator av enkeltfraser i bare omkring 25 % av tilfellene, og således binder *-que* sammen setninger (både helsetninger og leddsetninger) i $\frac{3}{4}$ av de gangene konkusjonen opptrer. Uttalelsene i den tidligere forskningen stemmer imidlertid godt på én av forfatterne, Cicero, som i vårt materiale sjelden bruker *-que* til å danne paratakse, og aldri til å danne hypotakse. Den tidligere forskningen synes å ha generalisert på bakgrunn av observasjoner av Cicero. Våre funn peker mot at eventuelle analogiske slutninger fra Cicero om bruken av konjunksjonen *-que* hos andre forfatterskap er forhastede og ubegrunnede.

Syntaktiske egenskaper hos den prosodiske verten – ordklasser

Våre antakelser med hensyn til allsidighet for konjunksjonen *-que* til å knytte seg enklitisk til en prosodisk vert uansett ordklasse, sammenfaller med og bestyrkes i store trekk av våre funn.

Plasseringen av -que i setningen

I forskningslitteraturen heter det at det i hovedsak synes å være individuell stil som avgjør om *-que* tillates å få en iøynefallende og markert plassering som siste ord i en setning. Våre funn styrker dette synet. Vi har påpekt enkelte trekk ved plasseringen av *-que* først og nest sist i setningen. Cicero synes klart å benytte en emfatisk plassering av konjunksjonen for retoriske formål, en mulighet som ikke har kommet til anvendelse hos korpusets øvrige forfattere.

Hvem bruker -que?

Basert på opplysninger i forskningen antok vi at bruken av *-que* trolig ville opptre som markør for sosial tilhørighet. Antakelsen bekreftes tilsynelatende, idet vi finner en særs markert forskjell hos Petronius: Høystatusrepresentanten benytter *-que* meget hyppig, mens de på statusmotpolen aldri koordinerer ved hjelp av *-que*. Vi ser imidlertid at denne empirien i stedet, helt eller delvis, kan tolkes i lys av verkets narratologiske struktur. Det er tenkelig at overhyppigheten av bruken av *-que* hos språkbrukeren med høy status bør tilskrives at partier der *-que* forekommer er skrevet i ikke-direkte tale, og at språkbrukerne med lav status ikke tillegges *-que* fordi deres språk er gjengitt som replikker, og dermed som muntlig latin, der det med basis i tidligere forskning skal antas at *-que* har liten plass. Hos Plautus er det ikke grunn for å anta at *-que* fungerer som statusmarkør. Konjunksjonen synes helt nøytral i så henseende.

Bruken av -que i metrisk bundne tekstpassasjer

Bruken av *-que* i bunden form antok vi å være høyere enn i prosa (selv om det i forskningslitteraturen ikke konkret pekes på noen korrelasjon mellom bunden form og økt anvendelse av *-que* som koordineringsalternativ). Vår antakelse er bygget på konjunksjonens "nærvær" i høystil, som dikt gjerne forbindes med, og med dens evne til å skape assosiasjoner til solemnitet og alvor, som *er* belagt i tidligere forskning. Møtes *-que* i teksten kan det skapes linjer til temaer utenfor hverdagslivet, og spesielt til det religiøse eller juridiske området. Våre funn sammenfalt med antakelsene, idet vi i *Apocolocyntosis* finner *-que* i bunden form svært mye oftere sammenlignet med prosapartiene.

8. Mulige temaer for videre forskning

Vi har, interessant nok, sett at det er spenning mellom forskningslitteraturen og de funnene vi har gjort. Vi har også identifisert "lakuner" i forskningen, temaer som rett og slett ikke er omtalt eller problematisert, eller som er drøftet mer "kursorisk". Samtidig er koordinasjon et sentralt og viktig emne. Dette borger for at det er betydelig rom for videre undersøkelser og forskning på feltet.

Vi har undersøkt *-que*, selv om vi også har tatt inn empiri for koordineringsalternativene *atque/ac* og *et*. Det diakrone perspektivet har gitt interessante funn; vi har identifisert og belagt utviklingstrekk. Det er språkendringer som har stått i sentrum for vår oppmerksomhet, og vi har bl.a. fått belyst spørsmål om forekomst, distribusjon, stilvalg og språkbruk. Gitt overraskelser og funn som ikke er kongruente med forventningene ut fra eksisterende forskning, og gitt rommet for tvil om tolkningen av enkelte funn som vi har gjort, ville det være meget interessant å gjøre undersøkelser og å prøve antakelser om koordinering på et *bredere materiale*. Man kunne tenke seg å behandle alle tre koordineringsalternativene samlet på et større korpus, slik Solodow har gjort. I motsetning til Solodow, som har anlagt et synkront perspektiv og konsentrert seg om én forfatter, bør det imidlertid holdes fast ved at analysen tar utgangspunkt i det diakrone og (følgelig) i flere forfattere: Kun ved å se på koordinasjon *over tid* – hos flere – blir *språkutviklingstrekk*, som altså er det vi primært er opptatt av, grundig belyst. På denne måten ville vår innsikt i det innholdsrike temaet sideordning bli sikrere.

Vi kunne imidlertid gått enda lenger: Vi vet at *asyndetisk* sideordning forekommer hyppig i det latinske språket (noe også Solodow er klar over, men avgrenser mot: "[A]syndeton is [not] discussed here [...] (Solodow, 1971, s. 1)). For å få en mer *helhetlig forståelse* av hvordan kopulativ sideordning fungerer – med vekt på syntaks, sosiolingvistikk og stil – kunne man, eller snarere *bør* man, derfor se for seg en forskning der et større korpus, med tekster fra et tidsspenn på iallfall noen generasjoner, blir analysert med henblikk på hvordan *alle fire kopulative koordineringsmuligheter* – *et, atque/ac, -que* og *asyndetisk* sideordning – faktisk appliseres og brukes.

I tillegg til disse fire "elementene" bør et helhetsblikk på kopulativ sideordning trolig også romme koordinasjon og negasjon ("Jeg ønsker å synge og danse" vs. "Jeg ønsker ikke å synge og (heller ikke å) danse"): Latin opererer med et eget lemma for negert sideordning (*neque/nec*) i tillegg til (den adverbielle) konstruksjonen *et non*, som det ville være spennende å se i sammenheng med bekreftende sideordning. Imidlertid vil en forskning som også behandler koordinasjon og negasjon lett støte på avgrensings spørsmål mot disjunktiv og adversativ koordinering.

9. Bibliografi

- Boyce, B. (1991), *The language of the freedmen in Petronius' Cena Trimalchionis*, Brill, Leiden
- Haspelmath, M. (2004), "Coordinating constructions, an overview" i Haspelmath, M. (red.) (2004) *Coordinating constructions*, Benjamins, Amsterdam, s. 3-39
- Haspelmath, M. (2007), "Coordination", i Shopen, T. (red.) (2007) *Language Typology and Syntactic Description*, 2. utg., volum 2, Cambridge University Press, Cambridge, s. 1-51
- Holmes, J. (2008), *An Introduction to Sociolinguistics*, Pearson Longman, Harlow
- Hosner, J. (1984), *Studien zur lateinisch-romanischen Sprachentwicklung am Beispiel der gesprochenen Partien in der "Cena Trimalchionis"* (avh.), Ruhr-Universität, Bochum
- Jensson, G. (2004), *The Recollections of Encolpius: The Satyrical of Petronius as Milesian Fiction*, Barkhuis, Groningen
- Jong, I. J. F. de (2014), *Narratology & Classics, A practical guide*, Oxford University Press, Oxford
- Kraus, C. S. (1992), "How (Not?) to End a Sentence: The Problem of -Que" i *Harvard Studies in Classical Philology*, Vol. 94 (1992), pp. 321-329
- Ramage, E. S. et al., (1974), *Roman Satirists and Their Satire*, Noyes Press, New Jersey
- Rosén, H. (2009), "Coherence, sentence modification, and sentence-part modification – the contribution of particles" i Baldi, P. og Cuzzolin, P. (red.) (2009) *New Perspectives on Historical Latin Syntax, vol. 1: Syntax of the Sentence*, De Gruyter Mouton, s. 318-441
- Spevak, O. (2006), "Les enclitiques en latin" i *Indogermanische Forschungen*, 111, 249-274
- Shipley, F. W. (1913), "Preferred and Avoided Combinations of the Enclitic Que in Cicero considered in Relation to Questions of Accent and Prose Rhythm" i *Classical Philology*, Vol.8 (1) 1913, s. 23-47
- Solodow, J. (1971), *The Copulative Particles in Livy* (PhD-avh.), Harvard, Cambridge, Mass.
- Torrego, M. E. (2009), "Coordination" i Baldi, P. og Cuzzolin, P. (red.) (2009) *New Perspectives on Historical Latin Syntax, vol. 1: Syntax of the Sentence*, De Gruyter Mouton, s. 443-487

REFERANSELITTERATUR SOM DET ER HENVIST TIL OG SITERT FRA:

Lewis & Short: Lewis, C. og Short, C. (1879), *A Latin Dictionary* (nettversjon, sist besøkt 2. juni 2017: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0059>)

TEKSTENE I APPENDIKSET:

Lucius Annaeus Seneca (Seneca den yngre): Apocolocyntosis. Teksten som er benyttet er hentet fra

Eden, P. T. (1984), *Seneca. Apocolocyntosis*, Cambridge University Press, Cambridge, s. 28-60

Gaius Petronius Arbiter: Cena Trimalcionis (del av Satyrica). Teksten som er benyttet er hentet fra

Smith, M. (1975), *Petronius. Cena Trimalchionis*, Oxford University Press, Oxford, s. 1-50

Marcus Tullius Cicero: Oratio prima in Catilinam. Teksten som er benyttet er hentet fra

Shapiro, S. O. (2005). *O tempora! O mores!*, University of Oklahoma press, Norman, s. 3-13

Titus Maccius Plautus: Amphitruo. Teksten som er benyttet er hentet fra internettutgaven av Leo, F. (1896), *Plauti Comoediae*. Weidmann Verlag, Berlin. Internettutgaven har følgende referanse:

Leo, F., T. Maccius Plautus, Amphitruo, <http://www.perseus.tufts.edu> (digitalt bibliotek), sist besøkt 20. mai 2017; teksten ligger på følgende underreferanse:
<<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3atext%3a1999.02.0030>>